

rum ultimus moritur absque prole, 508.

Willelmus archiep. Rav. princeps imperii, 208.

Willelmus com. s. Juliaensis Coloniensi archiepiscopo infensus, 372, trucidatur, *ibid.*

Wiscardus Robertus dux Apuliæ et Calabriae Nicolao II et Greg. VII juram. fidelitatis præstat p. o. investitura Siciliae, 149. Censum duodecim denarior. pro Jugero solvit sanctæ sedi, 517.

Z
Zylessanum sigillum ab Heinkecio observatum cum pomo aureo crucigero, 239.
Zweitalen. monast. codex Rudolphinus. 216.

B. CAROLI MAGNI

IMPERATORIS

SCRIPTA

SIVE

OMNIUM EJUS OPERUM PARS SECUNDA.

SECTIO PRIMA. -- EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA

AD OFFAM REGEM MERCIORUM,

Post devictos Longobardos et Saxones.

(Anno 774.)

[Ex Mansi Conc. Collect.]

Carolus gratia Dei rex Francorum et Longobardorum et patricius Romanorum viro venerando et fratri charissimo Offano Merciorum regi salutem, honorem et amorem.

Cum deceat reges potentes et famosos amicitiaæ sædere convinciri et mutuis gaudiis ad invicem gratulari, ut in vinculo charitatis Christus in omnibus et ab omnibus glorificetur, vestrae serenitati hoc eulogium duximus destinandum. Cum nobilissimam Longobardorum civitatem cum suis civibus omnibus nostro dominatui subjugaverimus, et Italiam totam nostro imperio feliciter subjugaverimus Christi adjutorio, cui famulari desideramus, rex Desiderius Longobardorum, ducesque Saxonia, quos nostris nitibus inclinavimus, Withimundus et Albion, cum fere omnibus incolis Saxonie baptismi suscepissent sacramentum, Domino Jesu Christo de cætero famulaturi. Hoc igitur salubri mandato ego Carolus regum Christianorum orientalium potentissimus vos, o Offane regum occidentalium Christianorum potentissime, cupio letificare et te in dilectione speciali amplecti sincerius.

EPISTOLA II,

SIVE DECRETUM DE SCHOLIS OSNABRUGENSIS ECCLESIAE.

(Anno 787.)

[Ex Baronio Ann. Eccles.]

in nomine sanctæ et individuae Trinitatis Carolus imp. Augustus Romanum gubernans imperium, dominus et rex Francorum, et Longobardorum, necnon dominator et Saxonum.

Notam sit omnibus sanctæ Ecclesiæ fidelibus, nostrisque presentibus et futuris, quod nos ob no-

A stræ mercedis augmentum, Uulsioni episcopo Osna- burgensi suæ Ecclesiæ, quam nos primam in omni Saxonia, in honorem S. Petri principis apostolorum et sanctorum martyrum Crispini et Crispiniani construximus, quoddam nemus vel forestam intra hæc loca Farnewinchel, Rustenstheim, Angara, Osningsethe, Dershosset, Egesterfeldt, innumera collaudatione illius regionis potentum, cum omni integritate in porcis silvestribus, cervis, avibus et piscibus omnique venatione quæ sub banno usuali ad forestum deputatur ad similitudinem forestri nostri Aquisgrani in Silveta Osningi, in perpetuum pietatis usum donavimus, ea videlicet ratione, quod si quispiam hoc idem nemus nostro banno munitum sine prædictæ sedis episcopi licentia studio venandi vel aliud agendi unquam introierit, sciat se tam divinæ quam regie ultionis vindictam incursum, necnon pro delicto sexaginta solidos nostri ponderis, quos nobis pro banno violato debere statuimus, reddendum.

Insuper vero eidem episcopo ejusque successoribus perpetuam concedimus licentiam, libertatem et ab omni regali imperio absolutionem, nisi forte contingat ut imperator Romanorum et rex Græcorum conjugalia sædera inter filios eorum contrahi disponent: tunc Ecclesiæ illius episcopus cum sumptu a rege vel ab imperatore adhibito, laborem simul et honorem illius legationis assumet. Et ea de causa statuimus quod in eodem loco Græcas et Latinas scholas in perpetuum manere ordinavimus, nec unquam clericos utriusque linguæ gnaros deesse confidimus. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, et diuturnis temporibus melius conservetur, manu propria subter ea roborare decrevimus, et annulo nostro sigillare jussimus. Dat. tertio Kalendas Januarii, anno quarto Christo propitio imperii nostri, trigesimo septimo regni nostri in Francia, atque trigesimo primo in Italia. Actum Aquisgrani in palatio in nomine Domini feliciter. Amen.

* EPISTOLA III.

AD BAUGULFUM ABBATEM FULDENSEM

De litterarum studiis.

(Anno 787.)

[Ex Miræo. Donationes Belgicæ.]

Carolus gratia Dei rex Francorum et Langobardorum, ac patricius Romanorum, Baugulfo abbati, et omni congregationi, tibi etiam commissis fidelibus oratoribus nostris, in omnipotentis Dei nomine amabilem direximus salutem.

Notum igitur sit Deo placitæ devotioni vestræ quia nos una cum fidelibus nostris consideravimus utile esse, ut episcopia et monasteria nobis, Christo propitio, ad gubernandum commissa, præter regularis vitæ ordinem atque sanctæ religionis conversationem, etiam in litterarum meditationibus, eis qui, donante Domino, discere possunt, secundum uniuscujusque capacitatem, docendi studium debeant impendere; qualiter sicut regularis nonna honestatem morum, ita quoque docendi et discendi instantia ordinet et ornet seriem verborum, ut qui Deo placere appetunt recte vivendo, ei etiam placere non negligant recte loquendo. Scriptum est enim: *Aut ex verbis tuis justificaberis, aut ex verbis tuis condemnaberis* (Matth. xii, 37). Quamvis enim melius sit bene facere quam nosse, prius tamen est nosse quam facere. Debet ergo quisque discere quod optat implere, ut tanto uberius quid agere debeat, intelligat anima, quanto in omnipotentis Dei laudibus sine mendaciarum offenculis cucurrerit lingua. Nam cum omnibus hominibus vitanda sint mendacia, quanto magis illi secundum possibilitatem declinare debent, qui ad hoc solummodo probantur electi, ut servire specialiter debeant veritati? Nam cum nobis in his annis a nonnullis monasteriis sæpius scripta dirigerentur, in quibus quod pro nobis fratres ibidem commorantes in sacris et piis orationibus decertarent significaretur, cognovimus in plerisque præfatis conscriptionibus, eorundem et sensus rectos et sermones incultos: quia quod pia devotio interius fide-

* Epistola hæc de numero est illarum, quæ generales dicebantur, quod uno exemplo, paucis mutatis, ad diversos mitterentur, ad metropolitans, ad episcopos, ad abbates et ad alios, ut res postulabat. Tot enim gentes e Germania cis Rhenum, et ex Italia cis Alpes eruperant, ut publicæ penitus evanuerint scholæ, et curam privatarum ad eruditionem clericorum in episcopis gesserint episcopi, ut abbates in cœnobiis ad monachorum instructionem. Unde studia delitescant in solis episcopiorum monasteriorumque claustris. Sed quia tunc quoque eæ languerant, eas pristino splendori restituere Carolus etiam satagit, directis epistolis, de quibus supra. Verum cum privatarum hujuscemodi scholarum aditus laicis liber non esset, Carolus publicas instituit, et in ipso regio palatio alias crexit. Regis exemplum statim secuti sunt abbates et episcopi. Publicæ per episcopos, per monasteria mox strepuerunt scholæ, alix cœnobiis, alix secularibus edocendis destinatæ. Tunc Benedictini, qui a sui instituti primordiis litteras professi sunt, scholas illas duplici generis in suis monasteriis habere voluere: de quibus legendus Trithemius in chronico Hirsaugiensi, ubi et cœnobia Benedictina litterarum cultu celebriora enumerat. De deside-

A liter dictabat, hoc exterius propter negligentiam discendi lingua inerudita exprimere sine reprehensione non valebat. Unde factum est ut timere inciperemus ne forte, sicut minor erat in scribendo prudentia, ita quoque et multo minor esset, quam recte esse debuisset, in eis sanctarum scripturarum ad intelligendum sapientia. Et bene novimus omnes quia, quamvis periculosi sint errores verborum, multo periculosiores sunt errores sensuum. Quamobrem hortamur vos litterarum studia non solum non negligere, verum etiam humillima et Deo placita intentione ad hoc certatim discere, ut facilius et rectius divinarum scripturarum mysteria valeatis penetrare. Cum autem in sacris paginis schemata, tropi et cætera his similia inserta inveniantur, nulli dubium est quod ea unusquisque legens tanto citius spiritaliter intelligit, quanto prius in litterarum magisterio plenius instructus fuerit. Tales vero ad hoc opus viri eligantur, qui et voluntatem et possibilitatem discendi, et desiderium habeant alios instruendi. Et hoc tantum ea intentione agatur, qua devotione a nobis præcipitur. Optamus enim vos, sicut decet Ecclesiæ milites, et interius devotos, et exterius doctos, castosque bene vivendo, et scholasticos bene loquendo: ut quicumque vos propter nomen Domini et sanctæ conversationis nobilitatem ad videndum expecterit, sicut de aspectu vestro ædificatur visus, ita quoque de sapientia vestra, quam in legendo seu cantando pereperit, instructus, omnipotenti Domino gratias agendo gaudens redeat. Hujus itaque epistolæ exemplaria ad omnes^b suffragantes tuosque coepiscopos, et per universa monasteria dirigi non negligas, si gratiam nostram habere vis: et nullus monachus foris monasterio judiciaria teneat, nec per alios et publica placita pergat. Legens valeat.

EPISTOLA IV^c.

AD SUBJECTOS.

De Homiliario Pauli Diaconi, monachi Casinensis.
(Anno 788.)

(Ex Mabill. Vetera Analecta.)

Carolus Dei fretus auxilio rex Francorum et Lon-

rio, quo ferebatur Carolus, quo litteræ, præsertimque sacre, in regno suo vigerent, lege monachum Sanguinensem lib. 1, cap. 9. Hæc ex Pagio ad an. 787, num. 11.

^b Notat Sirmondus hic scrinarii oscitantia quædam obrepuisse, quæ mutari oportebat, ut quæ metropolitano conveniant, non abbati.

^c Epistolam hanc visum est edere, ut pote lecta dignam, et nonnulla continentem, quæ multorum, ut puto, notitiam fugiant. Etsi enim cum Pauli Diaconi Homiliario typis edita est Spire apud Petrum Drach juniorem anno 1482 et Colonia apud Mattheum Cholinum anno 1557, tamen quia rariores sunt ejusmodi editiones, operæ pretium existimavi hic recedere pretiosum istud antiquitatis monumentum. Homiliarium hoc ab Alcuino adornatum elimavit, ac in duo volumina distribuit Paulus Diaconus Monachus Casinensis, uti Carolus in fine epistolæ testatur. Huc spectare crediderim Ansegisi abbatis Fontanellensis testamentum, legantis in cœnasterio suo *Collectaneos duos super anni circulo, Pauli Diaconi volumina duo*. Insertæ sunt tamen homiliæ quædam a posteris, nempe Illici monachi Antissiodorensis, quem mortuo Paulo floruisse constat, regnante Carolo Calvo.

gobardorum, ac patricius Romanorum, religiosus lectoribus nostræ ditioni subjectis. Cum nos divina semper domi orisque clementia sive in bellorum eventibus, sine in pacis tranquillitate custodiat, etsi quidquam rependere ejus beneficiis tenuitas humana non prævalet; tamen quia est inæstimabilis misericordiæ Deus noster, devotas suæ servitutis benigne approbat voluntates. Igitur quia curæ nobis est ut ecclesiarum nostrarum ad meliora semper proficiat status, obliteratam pene majorum nostrorum desidia et parare vigilantia studio litterarum satagimus officinam, et ad pernoscenda sacrorum librorum [*Al.*, liberalium artium] studia nostro etiam quos possumus invitamus exemplo. Inter quæ jampridem universos veteris ac novi Testamenti libros librorum imperitia depravatos, Deo nos in omnibus adjuvante, examussim correximus. Accensi præterea venerandæ memoriæ Pippini genitoris nostri exemplis, qui totas Galliarum ecclesias suo studio Romanæ traditionis cantibus decoravit; nos nihilominus solerti easdem curamus intuitu præcipuarum insignire serie lectionum. Denique quia ad nocturnale officium compilatas quorundam casso labore, licet recto intuitu, minus tamen idonee reperimus lectiones: quippe quæ et sine auctorum vocabulis essent positæ, et infinitis vitiorum anfractibus scaterent; non sumus passi nostris diebus in divinis lectionibus sacrorum officiorum inconsonantes perstreperere solocismos, atque earumdem lectionum in melius reformare tramitem, mentem intendimus: idque opus Paulo Diacono familiari nostro eliminandum injunximus, scilicet ut studiose a catholicorum Patrum dicta percurrens, veluti florentissimis eorum pratis certos quosque flosculos legeret, et in unum quæque essent utilia, quasi sertum aptaret. Qui nostræ celsitudini devote parere desiderans, tractatus atque sermones et homelias diversorum catholicorum Patrum perlegens, et optima quæque decerpens, in duobus voluminibus per totius anni circulum congruentes cuique festivitati distincte et absque vitiis nobis obtulit lectiones. Quarum omnium textum nostra sagacitate perpendentes, nostra etiam auctoritate eadem constabilivimus, vestraque religioni in Christi Ecclesiis tradimus ad legendum.

Paulus Diaconus.	Carole princeps,
Utere felix	Atque togate
Murere Christi	Arbiter orbis,
Pluribus annis,	Dardanideque
Luxque, decusque	Gloria gentis.
Magne tuorum	

EPISTOLA V.

AD FASTRADAM REGINAM.

De victoria Avarica, et de Litanis.

(Anno 792.)

[Ex *Mansi* Conc. Collect.]

Carolus gratia Dei rex Francorum et Langobardorum ac patricius Romanorum dilectæ nobis et valde amabili conjugii nostræ Fastradæ reginæ.

Salutem amabilem tibi in Domino per hos apices

mittere studuimus, et per te dulcissimis filiabus nostris, vel cæteris fidelibus nostris tecum manentibus. Scientem te enim facimus quia gratias Deo sani et salvissimus. Missus quidem dilecti filii nostri Pippini nomine illi nobis nuntiavit de ejus sanitate ac domni apostolici, vel de salvatione confinium nostrorum illis partibus positorum; unde valde lætificati existimus. Et insuper retulit nobis qualiter illæ scaræ, quas prius de Italia jussimus pergere partibus Avaricæ in ill. confinia residendum, perrexerunt infra fines ipsorum decimo Kalendas Septembris, et inierunt pugnam cum eis: et dedit eis Deus omnipotens pro sua misericordia victoriam, et multitudinem de ipsis Avaris interfecerunt, in tantum, ut dicunt, quod in multis diebus major strages de ipsis Avaris facta non fuit. Et exspoliaverunt ipsum vallum, et sederunt ibidem ipsa nocte, vel in crastina, usque hora diei tertia. Et acceptis spoliis reversi sunt in pace; et centum quinquaginta de ipsis Avaris vivos comprehenderunt, quos reservaverunt ut nostra fiat jussio qualiter exinde agere debeant. Fideles Dei ac nostri, qui hoc egerunt, fuerunt ille episcopus, ille dux, ille et ille comites. Ill. dux de Histria, ut dictum est nobis, ibidem bene fecit cum suis hominibus. Vassi vero nostri fuerunt illi. Nos autem Domino adjuvante tribus diebus litaniam fecimus, id est, Nobis Septembris, quod fuit Lunis die, incipientes, et Martis, et Mercuris, Dei misericordiam deprecantes ut nobis pacem et sanitatem atque victoriam et prosperam iter tribuere dignetur, et ut in sua misericordia et pietate nobis adiutor et consiliator atque defensor in omnibus angustiis nostris existat. Et a vino et carne ordinaverunt sacerdotes nostri, qui propter infirmitatem aut senectudinem aut juventudinem abstinere poterant, ut abstinuissent: et qui redimere voluisset quod vinum licentiam habuisset bibendi ipsis tribus diebus, ditiores et potentiores homines in unaquaque die solidum unum dedissent, minus potentes juxta possibilitatem ipsorum, et qui amplius dare non poterat, et vinum bibere volebat, saltem vel unum denarium donasset, elemosynam vero unusquisque secundum propriam atque bonam voluntatem vel juxta possibilitatem fecisset. Et sacerdos unusquisque missam specialem fecisset, nisi infirmitas impedisset; et clerici qui psalmos sciebant, unusquisque quinquaginta cantasset: et interim quod ipsas litanias faciebant, discalceati ambulassent. Sic consideraverunt sacerdotes nostri, et nos omnes ita apificavimus, et Domino adjuvante complevimus. Unde volumus ut tu cum ill. et ill. vel cæteris fidelibus nostris considerare debeas qualiter ipsæ litanie ibidem factæ fiant. Tu autem juxta quod tua infirmitas permittit in tuo committimus arbitrio. Et mirum nobis fuit quia vester missus nec epistola, postquam de Ragenisburgo, ad nos non venit. Unde volumus ut sæpius nobis de tua sanitate vel de aliud quod placuerit significare debeas: iterumque salutamus te multum in Domino.

* *Al.*, tractatus atque sermones diversorum catholicorum Patrum.

EPISTOLA VI.

AD ELIPANDUM ET CÆTEROS EPISCOPOS HISPANIÆ.

In qua trium etiam superiorum libellorum fit mentio.

(Anno 794.)

[Ex Mansi Concil. Coll. 7.]

Carolus gratia Dei rex Francorum et Longobardorum, ac patricius Romanorum, filius et defensor sanctæ Dei Ecclesiæ, Elipando Tolitanæ civitatis metropolitano, et cæteris in partibus Hispaniæ consecratoribus orthodoxæ fidei et fraternæ charitatis, in Christo Dei Filio proprio et vero optamus salutem.

Gaudet pietas Christiana divinæ scilicet atque fraternæ per lata terrarum spatia duplices charitatis alas extendere, ut materno foveat affectu quos sacro genuerat baptismate. Et maxima est sanctæ matris Ecclesiæ exsultatio, suorum adunatio filiorum, ut sint consummati in unum, qui redempti sunt ab uno, dicente eodem Redemptore Domino nostro Jesu Christo: *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut omnes unum sint, sicut et nos unum sumus* (Joan. xvii). Unde et in Cautico canticorum de sancta dicitur Ecclesia: *Terribilis ut castrorum acies ordinata* (Cant. vi). Constipata exercitus ordinatio, et unanimis bellatorum fortitudo, magno solet hostibus esse terrori: sic filiorum sanctæ matris Ecclesiæ intra murum catholicæ fidei pacifica adunatio, aereis potestatibus nimium constat terribilis, et ignitis malignæ perfidiæ spiculis omnino impenetrabilis exstat, sicut et verissimum gentium prædicator, et fortissimus Ecclesiæ præliator præcipit, dicens: *In omnibus assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequæ mi ignita extinguere* (Ephes. vi), et hoc sæculum nequam libero ad cœlestia volatu evadere. *Sine fide enim impossibile est placere Deo* (Heb. xi). Impossibile est quod omnino ab homine fieri non potest. Principium est salutis nostræ fides: qua intemerata, et integra sanitate confirmata, totius vitæ cursus per bonorum vestigia operum feliciter fine tenus currit. *Per fidem enim, sicut idem præfatus doctor in Epistola ad Hæbreos testatur, omnes sancti placuerunt Deo.*

Hanc igitur fidem orthodoxam, et ab apostolicis traditam doctoribus, et ab universali servatam Ecclesia, nos pro virium nostrarum portione ubique in omnibus servare et prædicare profitemur: quia non est in alia aliqua salus nisi in illa, quam pacifica ab initio salutis nostræ unanimitate semper servabat Ecclesia: pro qua etiam, viri fratres, et vestra bona devotio, quam vos habere decet in Domino, his partibus fidei vestræ litteras dirigere curastis, utrumque, et generales ad sacerdotales sanctissimas aures, ad nos quoque speciales, in quarum utique serie litterarum non satis nobis elucebat, an quasi ex auctoritate magisterii nos vestra docere disposuistis, an ex humilitatis discipulatu nostra discere desideratis. Tamen sive hoc, sive illud vestris inesset animis, petitionem vestram, charitate Christianæ religionis cogente, non spernen-

• Ex eodem Sirmondi apographo. Harp.

dam esse censuimus: valde desiderantes, Deumque ex intimo cordis affectu deprecantes, quatenus in veræ fidei soliditate firmiter utrinque permaneamus, et inter fluctivagos hujus sæculi æstus, Spiritu sancto navigium vestri [*Ms., nostri. H.*] cursus regente, ad portum perpetuæ tranquillitatis pervenire mereamur. Ad hanc autem tranquillitatem capiendam oculus cordis fide purificandus est, et assiduus sanctarum orationum precibus mentis acies illustranda, ut puræ veritatis lumen omni errorum nube expulsa contemplari valeat, ne in opiniones noxiæ falsitatis temeritas inordinata incautus gradientes præcipitet. Nec pigeat Christianum ubi hæsitet quærere; nec pudeat ubi nesciat discere: quoniam pia humilitas discendi sapientiæ intrat secreta; et melius est discipulum esse veritatis, quam doctorem existere falsitatis. Ille ad altiora semper provehitur, iste ad inferiora semper dilabitur: et inde magister efficitur erroris, unde auditor contempsit esse veritatis.

Hanc igitur, fratres, perniciosam devitantes elationem, sanctorum Patrum et catholicorum doctorum sacris inhæreamus sensibus. Discamus quæ scripserunt, credamus quæ docuerunt, et non declinemus ad dexteram, neque ad sinistram, sed per viam regiaram ad regem et Redemptorem, Deum et Dominum nostrum Jesum Christum concordi fidei et veritatis curramus professione. *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. x), eodem attestante apostolo: *Justus autem ex fide vivit* (Rom. i). Si iustus ex fide vivit, quomodo qui fidem non habet rectam se vivere æsimat? Nos nempe non sumus infidelitatis filii in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ. Sequamur sanctorum Patrum venerabilia in charitate præcepta. Decet enim ut omnium Christianorum una sit fides, et unus animus, sicut est unum ovile et unus pastor. Qui vero extra ecclesiastici ovilis septa invenientur, lupina rabie devorabuntur, quia vocem boni pastoris non audiunt, qui ante suas oves ingrediatur et egredietur, ut eos ad pascua vitæ perducatur æternæ. Nobis itaque dictum intelligamus quod egregius prædicator suis charissimis filiis præcipiebat dicens: *Obsecro vos per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut unum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in uno sensu et in eadem scientia* (I Cor. i). Hæc habentes apostolicæ auctoritatis præcepta, concordate nobiscum. Diligimus vos: hoc vobis volumus in Domino, quod et nobis: quia perfecta quam habemus in Christo charitas congregare gaudet, non spargere; adunare, non scindere; et inconsutilem Salvatoris nostri tunicam integram servare, non dividere: prævidentes hoc idem in pace Christi custodire, quod milites in passione ejus observabant.

His ita prælibatis, vestris in Domino valde congaudemus profectibus, ita ut in cordibus nostris fraterno vulnerati amore, vestram, quam patimini intergentes, lacrymabili gemitu condoleamus oppressionem: sed majore multo tristitia lugemus, si aliquid

diabolica fraude interius oppressiois per infidelitatem vel cujuslibet schismatici erroris patiamini in cordibus. Iste est continuus dolor pectoribus nostris, et pene irremedicabile vulnus, nisi per ejus misericordiam, qui sanat contritos corde, et vult omnes homines salvos fieri, ad agnitionemque veritatis pervenire, illi nos lætificent qui contristaverunt. Vestra igitur correctio nostra est lætificatio: desiderantes vos socios habere in fide catholica, et cooperatores in prædicatione veritatis, ut gaudium, quod Christus suis promisit discipulis, habitet in nobis, et gaudium nostrum impleatur in vobis.

Ad impletionem vero hujus gaudii, fraterna cogente charitate, jussimus sanctorum Patrum synodale ex omnibus undique nostræ ditionis Ecclesiis congregari concilium, quatenus sancta omnium unanimitas firmiter decerneret, quid credendum sit de adoptione carnis Christi, quam nuper novis assertionibus et sanctæ Dei universali Ecclesiæ antiquis temporibus inauditis, vos ex vestris scriptis intulisse cognovimus. Inno et ad beatissimam apostolicæ sedis pontificem, de hac nova inventione, nostræ devotionis ter quaterque direximus missos: scire cupientes quid sancta Romana Ecclesia, apostolicis edocta traditionibus, de hac respondere voluisset inquisitione. Nec non et de Britannicæ partibus aliquos ecclesiasticæ disciplinæ viros convocavimus, ut ex multorum diligenti consideratione veritas catholicæ fidei investigaretur, et probatissimis sanctorum Patrum hinc inde roborata testimoniis absque ulla dubitatione teneatur. Idecirco vobis per singulos libellos dirigere curavimus quid prædictorum Patrum pia unanimitas, et pacifica perscrutatio, auctoritate ecclesiastica inveniret, statuisset, confirmaret.

Primo quid dominus [Ms., domus. H.] apostolicus, cum sancta Romana Ecclesia, et episcopis illis in partibus quaquaversum commorantibus, et catholicis doctoribus sentiret, sub unius libelli tenore statuinus.

Deinde secundo loco, quid ecclesiastici doctores et sacerdotes ecclesiarum Christi de propinquiore Italia partibus, cum Petro Mediolanensi archiepiscopo, et Paulino Foro-Julianensi vel Aquileiensi patriarcha, viris in Domino valde venerabilibus, intelligi vel firmiter creari voluissent, suis propriis responsionibus exaratum posuimus libellum, quia ipsi quoque præsentibus nostro synodali conventui adfuerunt.

Post hæc tenet et tertius libellus orthodoxam sanctorum Patrum episcoporum, et virorum venerabilium fidem, qui in Germaniæ, Galliæ, Aquitanicæ, et Britannicæ partibus dignis Deo deservunt officiis, vestrisque objectionibus sanctarum Scripturarum testimoniis roboratas obtinet responsiones.

Dein quarto loco meæ propriæ unanimatis, cum his sanctissimis prædictorum Patrum decretis, et catholicis statutis consensum subactui, sicut vosmetipsi in vestra epistola, quam meo specialiter assignastis nomini, rogare curastis: id est, ne pauco-

rum subdolis assertionibus consentirem, sed plurimorum testimoniis roboratam fidem firmiter tenerem. Facio certissime, Deo Domino meo Jesu Christo donante, horum me sanctissimæ multitudini et probatissimæ auctoritati in veræ fidei professione firmiter associans, nec vestræ me paucitati in consensione hujus novæ assertionis socium admitto: sed apostolicæ sedi, et antiquis ab initio nascentis Ecclesiæ, et catholicis traditionibus tota mentis intentione, tota cordis alacritate conjungo. Quidquid in illorum legitur libris, qui divino Spiritu afflato, toti orbi a Deo Christo dati sunt doctores, indubitanter teneo: hoc ad salutem animæ meæ sufficere credens, quod sacratissimæ evangelicæ veritatis pandit historia, quod apostolica in suis epistolis confirmat auctoritas, quod eximii sacre Scripturæ tractatores, et præcipui Christianæ fidei doctores, ad perpetuam posteris scriptum reliquerunt memoriam. Cum his quoque doctoribus, et sanctæ Ecclesiæ pastoribus, veram prædico fidem, quos in præsentem tempore ille nobis dedit luminaria, qui dixit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii).

Hi sunt propugnatores fidei nostræ, hi sunt rectores per diversas sedes civitatis Christi: cujus antemurale est fides catholica, et charitas firmissimus murus, et propugnacula divinarum testimonia Scripturarum: et divitiæ salutis in ea sunt sapientia, et scientia, et spes portarum custodia: que quatuor clavibus, id est prudentia, justitia, fortitudine, et temperantia, piis aperiantur animis. Hujus vero civitatis ipse Dei verus et proprius Filius, Deus verus, homo verus, Jesus Christus, Dominus noster, regali presidet potentia: cujus gratia totam illius civitatis structuram regit, defendit et exultat. Quisquis ad hanc civitatem, recta sibi præviante fide, manus bonorum operum habens plenissimas, pervenire festinat, apertas inveniet portas, et regem regum cum millibus sanctorum agminum obviare sibi gaudebit. Sed et gratias vobis agimus de instantia orationum vestrarum, quibus memoriam nostri assidue vos habere dixistis: optantes ut preces vestræ acceptabiles sint Domino Deo Salvatori nostro, et ut ipse per suam misericordiam dignos vos efficiat exaudiri, et ad unitatem sanctæ suæ Ecclesiæ revocare dignetur, et ejusdem pietatis hameris in sanctæ matris Ecclesiæ reportet ovile, qua de cælis veniens ovem requirere perditam, inventamque cum triumpho gloriæ ad sedem paternæ majestatis revexit.

Illud quoque, quod vobis nostram pietatem flagitare placuit, quatenus in præsentem nostra libelli vestri legeretur textus, et perscrutante plurimorum consilio, quod in eo recte fidei sanctionibus consentiens inveniretur: fecimus sicut petistis, collectis undique, veluti præfati sumus, ecclesiasticis doctoribus, et populi Christiani rectoribus: nobisque omnibus pacifico unanimatis choro consententibus eundem libellum a capite calcatus per distinctiones uniuscujusque sententiæ, et per interrogatores vel

responsiones, prout cuique libuit, perlegere iussimus. Quid vero de eo libello præsulæ Ecclesiarum Christi, fideique catholicæ doctores intellexissent, non opus est mihi in hac mea iterare epistola, dum illorum libellus proprius hoc vobis evidenter ostendit.

Scriptam itaque in epistola vestra huiusmodi obsecrationem invenimus: Poscentes vos per eum, qui pro te in cruce manus innoxias extendit, et pro te sanguinem pretiosum effudit, et pro te mortem pertulit et sepulturam, ad liberandos electos ad infernum descendit, et pro te resurgens, tibi viam ad caelos revertendi, scilicet ad caelestem patriam, demonstravit, ut per te ipsum arbiter sedes. Ecce ego vestris petitionibus satisfaciens, congregationi sacerdotum auditor et arbiter assodi. Discrevimus, et Deo donante decrevimus, quid esset de hac inquisitione firmiter tenendum. Sed modo per eandem obsecrationem vos iteram iterumque obtestor, ut in pacifica unanimitate et catholicæ fidei professione nobiscum firmiter maneatis: nec vos doctores aestimetis universali sancta Dei Ecclesia. Eam fidem tenet, quam orthodoxi Patres in suis nobis symbolis scriptam reliquerunt. Et nolite plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Nec ratiocinando humano ingenio divina vos mysteria investigare arbitremini: sed magis credendo honorate quæ humana fragilitas temere perscrutando invenire non valet.

Exemplum mihi Constantini imperatoris proposuistis, cuius initium B. Isidorum laudasse dicitis, et finem doluisse: quod ne mihi accidat per quemdam beatum, quem Antiphrasium cognominastis, benigne suadctis. Hoc etiam, divina miserante gratia, præcavere satago: non ab illo tantummodo, sed etiam ab omnibus qui aliquid recte fidei contrarium docere videntur: assiduæ devotione Dominum deprecor, et quoscunque ex filiis sancte matris Ecclesiæ valeo, mihi in hac petitione adjuutores convoco, ne me alicujus verbosa adulatio, vel fraudulenta laudatio decipiens, a via veritatis avertat, sæpius cum propheta decantans, *Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum (Psal. cxliii)*. Vos vero vobismetipsis cavete, quod nos fraterno admonuistis amore procurantes diligentissime. omnipotentisque Dei vobis assiduis precibus clementissimam convocate gratiam, ne callida antiqui hostis versutia sensus vestros in aliqua parte corrumpat, et pejus fiat interius diaboli servitium, quam exterius gentis inimicæ. Eumque exspectate Redemptorem, quem salutis vestræ habuistis auctorem. Illum glorificate in corde, et portate in corpore; et dignam in vobis illi præparate habitationem in fide, quæ per dilectionem operatur, quatenus vos illius gloriosa potentia, et ineffabilis misericordia, ab utriusque servitutis molestia, exteriori scilicet et interiore, liberet et custodiat, et in magno die ante conspectum gloriæ suæ cum multiplicibus laboris vestri divitiis

A gloriosos stare concedat, et vocem optabilem cum operatoribus apostolicæ fidei audire faciat: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (Mattæ. xxv)*. Paratum igitur vobis regnum ab origine mundi iadubitata veritatis promissione speratis, si catholicæ fidei unanimitatî vosmetipsos adungere curetis. Exteriores servitutis molestias interna fidelitatis spe consolamini. Oculos mentis vestræ ad eum erigite qui vos eripuit de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ.

Hactenus, antequam hujus adoptionis in Christo nomen a vobis exortum nostros offenderet animos, vos germanitatis amore dileximus. Etsi nos vestrum corporale servitium contristaret, rectitudo tamen fidei catholicæ lætificavit in vobis. Nunc vero duplici pro vobis affligimur mœrore, diabolica fraude deceptis in corde, et inimica servitute oppressis in corpore. Sed redite, obsecro, ad unitatem sancte matris Ecclesiæ, ut vos eruat de angustia servitutis terrenæ, qui vos per baptismi gratiam a vinculo liberavit originalis peccati. Exspoliastis veterem hominem, quomodo iterum, fraude decepti maligna, induamini illo? Adoptionis filii Deo Patri facti estis per eum qui non est adoptivus, sed proprius: state per fidei inviolabilem confessionem in libertate filiorum Dei, et nolite infidelitatis jugum subire. Expellite vincula diabolicæ deceptionis de cordibus, quatenus Deus Christus, qui solvit compeditos, excutiat catenam gentis inimicæ de manibus vestris. Habetis nos, divina auxiliante gratia, cooperatores gaudii vestri, si vos nobiscum catholicæ fidei vultis esse prædicatores. Certissimum itaque ibi erit divinæ miserationis auxilium, ubi una est totius Ecclesiæ charitas, et una veræ fidei confessio. Ad multitudinem populi Christiani, et ad sacerdotalis concilii unanimitatem revertimini. Si esim duorum vel trium sancto pioque consensui, secundum suam promissionem, Dominum esse presentem non dubitamus; quanto magis ubi tot sanctissimi Patres, tot venerabiles fratres, tot filii piæ matris Ecclesiæ, in nomine illius pacifica conveniunt unanimitate, cum adesse medium non est dubitandum, et illorum regere consilia, qui sui nominis laudem quærere dignoscuntur?

D Ad confirmanda igitur corda vestra in fide et veritate, hanc nostri nominis, fraterna instigante charitate, epistolam scribere curavimus, optantes ut nostra, quam habemus pro fide catholica, proficiat devotio, et vos divina clementia ad fidem reducat catholicam. Ante igitur quam hujus sæpediti scandalii a vobis oriretur offensio, duplici charitate, sicut prædiximus, dileximus vos, id est, in orationibus nostris per omnes regni nostri Ecclesias habuimus socios, et vestri memoriam quotidie facientes: iidem quoque et Deo auxiliante, voluntatem habuimus vos liberare a servitio sæcularis necessitatis, secundum temporis opportunitatem, et vestri consilii adhortationem. Nunc vero hac duplici charitate (quod sine dolore non dicimus) fraudastis vosmetipsos, non

intelligentes vos fraude diabolica esse deceptos, ut A utroque iuvamine vos denudaret, id est participatione fidei, et orationum nostrarum, vel solatio auxilii nostri. Videte, videte, quam grande malum adversum vosmetipsos habetis factum, quod nequaquam ausi sumus orare pro vobis, sicut pro fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ filiis; nec vos adjuvare quomodo fratres in vestris maximis necessitatibus. Quapropter revertimini ad hanc duplicem consolationem, et adjicite a vobis hanc malignam diabolicæ fraudis versutiam, ut possitis nobiscum consortium habere in omni charitate et auxilio opportuno. Post hanc vero correptionem, sive admonitionem apostolicæ auctoritatis et synodalis unanimiatis, si non respiscitis ab errore vestro, scitote omnino vos pro hæreticis haberi, nec ullam vobiscum communionem pro Deo aulemus habere. Currite dum lucem habetis, ne tenebræ vos anathematis apprehendant, unde non potestis pedes vestros explicare, sed æterna damnatione irretitos esse lugebitis. Adhuc enim pia mater Ecclesia revocat vos ad gremium suæ misericordiæ, voleas vos Deo nutrire in filios. Tantum nolite vos abstrahere ab ejus pietate, qui vos vocavit in regnum Filii dilectionis suæ.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium. Credimus et in unum Dominum nostrum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, natum ex Patre ante omnia sæcula, et ante omnia tempora: lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: natum, non factum: naturalem, non adoptivum: per quem omnia condita sunt, cœlestia et terrestria, unius essentiæ et unius substantiæ cum Patre. Credimus et in Spiritum sanctum, Deum verum, vivificantem omnium, a Patre et Filio procedentem, cum Patre et Filio coadorandum et conglorificandum. Credimus eandem sanctam Trinitatem, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unius esse substantiæ, unius potentiæ et unius essentiæ tres personas, et singulam quamque in Trinitate personam plenum Deum, et totas tres personas unum Deum omnipotentem: Patrem ingenitum, Filium genitum, Spiritum sanctum procedentem ex Patre et Filio: nec Patrem aliquando cœpisse, sed sicut semper est Deus, ita semper et Pater est, quia semper habuit Filium. Æternus Pater, æternus Filius, æternus et Spiritus sanctus ex Patre Filioque procedens: unus Deus omnipotens, Pater et Filius et Spiritus sanctus ubique præsens, ubique totus, Deus æternus, ineffabilis, incomprehensibilis. In qua sancta Trinitate nulla est persona vel tempore posterior, vel gradu inferior, vel potestate minor: sed per omnia æqualis Patri Filio, æqualis Patri et Filio Spiritus sanctus divinitate, voluntate, operatione et gloria. Alius tantummodo in persona Pater, alius in persona Filius, alius in persona Spiritus sanctus. Non aliud, sed unum natura, potentia et essentia Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Credimus ex hac sancta Trinitate Ilii tan-

PATROL. XCVIII.

tummodo personam, pro salute humani generis de Spiritu sancto et Maria virgine incarnatam; ut qui erat de divinitate Dei Patris Filius, esset et in humanitate hominis matris Filius: perfectus in divinitate Deus, perfectus in humanitate homo: Deus ante omnia sæcula, homo in fine sæculi: verus in utraque substantia Dei Filius; non putativus, sed verus; non adoptione, sed proprietate: una persona Deus et homo, unus mediator Dei et hominum: in forma Dei æqualis Patri, in forma servi minor Patre: in forma Dei creator, in forma servi redemptor. Unus in utroque Dei Filius proprius et perfectus, ad implendam humanæ salutis dispensationem, passus est vera carnis passione, mortuus vera corporis sui morte: surrexit vera carnis suæ resurrectione, et vera animæ resurrectione: et eodem corpore, quo passus est, et resurrexit, ascendit in cœlos, sedens in dextera Dei Patris: et in eadem forma, qua ascendit, venturus judicare vivos ac mortuos; cujus regni non erit finis. Prædicamus unam sanctam Dei Ecclesiam toto orbe diffusam, locis separatam, fide et charitate conjunctam: et veram remissionem peccatorum in eadem Ecclesia, sive per baptismum, sive per pœnitentiam, divina donante gratia, et bona voluntate hominis cooperante. Credimus et omnes homines resurrecturos esse, et singulos secundum sua opera judicari: impios æternis suppliciis damnandos cum diabolo et angelis ejus; sanctos vero æterna gloria coronandos, cum Christo et sanctis angelis ejus in sæcula sempiterna

C Hæc est fides catholica, et i. lico nostra; optamus etiam et vestra: quia una est fides, et unum baptismum, et unus Dominus noster Jesus Christus, qui est Deus verus, et verus homo, verus Deus, et verus Dei Filius, in utraque natura unus idemque mediator Dei et hominum homo Jesus Christus, qui est Deus benedictus in sæcula. Hanc fidem vos, charissimi fratres, firmiter tenere in commune deprecamur: et si aliter antea in quolibet verbo sensitis, corrigite vosmetipsos, et ad unitatem sanctæ Dei Ecclesiæ pura fide festinate: et contentiones nominum, novitatesque vocum devitate, quia, juxta Apostolum, non est hæreticus nisi ex contentione. Vos igitur quia pauci estis, unde putatis vos aliquid verius invenire potuisse, quam quod sancta universalis toto orbe diffusa tenet Ecclesia? Sub tegmine alarum illius requiescite, ne vos avida diaboli rapacitas, si foris inveniatur, nefando guttore devoret. Recite ad pium matris Ecclesiæ gremium. Illa vos foveat et nutriat, donec occurratis in virum perfectum, et in plenitudinem corporis Christi. Habetote nos cooperatores salutis vestræ, catholicæ pacis auxiliatores: et societas nostra sit in Christo Jesu Domino nostro, qui vos nobiscum incorruptos et immaculatos fide pariter et opere custodiat, et constituat ante conspectum gloriæ suæ incontaminatos et irreprehensibiles, et perpetuæ beatitudinis hæredes pariter perficiat in æternum. Amen.

EPISTOLA VII.

AD OFFAM REGEM MERCIORUM.

(Anno 795.)

(Ex Mansi, Conciliorum Collect.)

Carolus, gratia Dei rex Francorum et Langobardorum et patricius Romanorum, viro venerando et fratri charissimo Offæ regi Merciorum salutem.

Primo gratias omnipotenti Deo agimus de catholice fidei sinceritate quam in vestris laudabiliter paginis reperimus exaratam. De peregrinis vero, qui pro amore Dei et salute animarum suarum beatorum apostolorum limina desiderant adire, cum pace sine omni perturbatione vadant. Sed si aliqui non religioni servientes, sed lucrum sectantes, inter eos inveniantur, locis opportunis statuta solvant telonea. Negotiatores quoque volumus ut ex mandato nostro patrocinium habeant in regno nostro legitime. Et si aliquo loco injusta affligantur oppressione, reclamant se ad nos vel nostros iudices, et plenam jubebimus justitiam fieri. Cognoscat quoque dilectio vestra quod aliquam benignitatem de dalmaticis nostris vel palliis ad singulas sedes episcopales regni vestri vel Ethelfredi direximus in elemosynam domni apostolici Adriani, deprecantes ut pro eo intercedi jubeatis, nullam habentes dubitationem beatam illius animam in requie esse, sed ut fidem et dilectionem ostendamus in amicum nostrum charissimum. Sed et de thesauro humanarum rerum, quem Dominus Jesus nobis gratuita pietate concessit, aliquid per metropolitanas civitates direximus. Vestre quoque dilectioni unum balteum et unum gladium Huniscum et duo pallia serica duximus destinanda. Vale.

EPISTOLA VIII.

AD LEONEM III PAPAM,

Missa per Angilbertum abbatem Centulensem.

(Anno 796.)

(Ex Mansi, Conc. Collect.)

Carolus, gratia Dei rex Francorum et Langobardorum ac patricius Romanorum, Leoni papæ perpetue beatitudinis in Christo salutem.

Perlectis excellentiæ vestræ litteris et audita decretali chartula, valde, ut fateor, gavisus sumus, seu in electionis unanimitate, seu in humilitatis vestræ obedientia, et in promissionis ad nos fidelitate. In quibus omnibus ex intimo cordis affectu divinæ pietati agimus gratias, quia nobis post laetabile doloris vulnus quod animæ nostræ dilectissimi patris et fidelissimi amici obitus infixit, tale in vobis solita suæ clementiæ providentia solatium perdonare dignatus est. Unde et vestræ sanctitati, quasi vicario lætitiæ munere, per ejusdem Dei et Domini nostri Jesu Christi misericordiam, qui sanctæ suæ Ecclesiæ in vestræ beatitudinis exaltatione consuluit, nostram omniumque fidelium nostrorum demandamus prosperitatem, necnon et pacificam in Dei voluntate totius regni nostri innotescimus unanimitem, ut æque in nostræ devotionis gaudeatis sicut et nos in vestræ sanctitatis lætamur successibus. Sed et hoc vestræ sanctissimæ benevolentiam innotescimus, quod

A cum dilectionis munera patri meo dulcissimo prædecessori vestro dirigere paraveram, ut claritatis quam in eo habui munificentiam largitate monstrarem magnitudinem, et suavissimæ inter nos familiaritatis fidelitas multorum ostenderetur oculis, ecce subito, quod sine dolore non dicam, sine lacrymis non cogito præ tristitia, obitus illius legatione consternatus sum, et ubi lætitiæ paraveram insignia, ibi me tristitiæ turbaverunt lugubria. Etsi Apostolus de mortuis contristari prohibet, tamen charitas lacrymas elicere non cessat. Non quasi mortuum plangentes, sed quasi melius cum Christo viventem recordantes, si nos corporali præsentia amissis, non tamen spiritali suffragio illum nos amittere arbitramur. Sed magnum divina nobis prævidebat gratia solatium, dum vos, vir venerande, in locum illius subrogavit, ut esset qui quotidie apud beatum Petrum principem apostolorum pro totius Ecclesiæ stabilitate, et qui pro salute mea meorumque fidelium, imo et pro totius stabilitate regni nobis a Deo dati intercederet, et paterna pietate nos in filium sibi adoptaret. Ad dilectionis pacificam unanimitatem Angilbertum manualet familiaritatis vestræ direximus sanctitati, quem prius, sicut promisimus per religiosos viros Campolum et Anastasium, beatissimo patri nostro prædecessori vestro dirigere curavimus; sed, ut præfati sumus, dum exenia omnia parata erant, lugubri paternæ mortis nuntio repente tardatum est iter illius. Sed modo lætiores de vestræ sanctitatis successione facti, quod desideravimus in illo pro patre agere, in vobis perficere studemus. Illique omnia injunximus quæ vel nobis voluntaria vel vobis necessaria esse videbantur, ut ex collatione mutua conferatis vel quidquid ad exaltationem sanctæ Dei Ecclesiæ, vel ad stabilitatem honoris vestri, vel patriatus nostri firmitatem necessarium intelligeretis. Sicut enim cum beatissimo prædecessore vestræ sanctæ paternitatis pactum inii, sic cum beatitudine vestra ejusdem fidei et charitatis inviolabile fœdus statuere desidero; quatenus apostolicæ sanctitati vestræ, divina donante gratia sanctorum advocata precibus me ubique apostolica benedictio consequatur, et sanctissima Romanæ Ecclesiæ sedes, Deo donante, nostra semper devotione defendatur. Nostrum est, secundum auxilium divinæ pietatis, sanctam ubique Christi Ecclesiam ab incursu paganorum et ab infidelium devastatione armis defendere, foris et intus catholicæ fidei agnitione munire. Vestrum est, sanctissime Pater, elevatis ad Deum cum Moyse manibus, nostram adjuvare militiam, quatenus vobis intercedentibus, Deo ductore et datore, populus Christianus super inimicos sui sancti nominis ubique semper habeat victoriam, et nomen Domini nostri Jesu Christi toto clarificetur in orbe. Vestræ vero auctoritatis prudentia canones ubique sequatur, quatenus totius sanctitatis exempla omnibus evidenter in vestra fulgeant conversatione, et sanctæ admonitionis exhortatio audiatur ab ore; quatenus sic luceat lux vestra coram hominibus ut

videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. Omnipotens Deus vestræ auctoritatis beatitudinem ad sanctæ suæ Ecclesiæ exaltationem per multa annorum curricula incolumem conservare dignetur.

EPISTOLA IX.

AD ANGLIBERTUM ABBATEM.

Commonitorium Angilberto, qui cum superioribus litteris ad pontificem mittebatur.

(Anno 796.)

(Ex Mansi, Conc. Collect.)

Carolus, gratia Dei, rex et defensor sanctæ Ecclesiæ, Homero auriculario salutem *.

Divina regente misericordia, iterum et prospere te adducente ad domnum apostolicum papam nostrum, admoneas eum diligenter de omni honestate vitæ suæ, et præcipue de sanctorum observatione canonum, de pia sanctæ Dei Ecclesiæ gubernatione, secundum opportunitatem collationis inter vos, et animi illius convenientiam. Ingerasque ei sæpius, quam paucorum honor ille, quem præsentialiter habet, annorum, quam multorum est perpetua merces, quæ datur bene laboranti in eo. Et de simoniaca subvertenda hæresi diligentissime suadeas illi, quæ sanctum Ecclesiæ corpus multis male maculat in locis. Et quidquid mente tenes sæpius querelis agitasse inter nos. Sed qualis mihi esset collatio cum beato Adriano papa prædecessore illius, de construendo monasterio ad sanctum Paulum, nullatenus dimittas suggerere illi, ut, volente Deo, revertens certum mihi responsum habeas referre. Dominus Deus ducat te, et dirigat in omni bonitate cor illius, ut faciens faciat quod sanctæ suæ proficiat Ecclesiæ, ut sit nobis pius Pater, et pro nobis præcipuus intercessor, ut idem Deus et Dominus noster Jesus Christus nos in sua florere faciat voluntate, et cursum qui superest nobis vitæ nostræ ad perpetuæ stabilitatis quietem perducere dignetur. Vade cum prosperitate, proficiens in veritate, reversurus cum gaudio, Homeriane puer.

EPISTOLA X.

AD MANASSEM ABBATEM

(Anno 798.)

(Ex Labbe, Bibliotheca nova manuseriptorum.)

Carolus gratia Dei rex Francorum ac patricius Romanorum, abbati Manassæ Flaviniacensis cœnobii salutem.

Benedictum nomen Domini in sæculum, quod juxta monachorum tuorum laudabilem conversationem plurimum glorificatur in gentibus, eo quod laus ejus semper in ore vestro versatur. Petitionem itaque de constructione cœnobii apud Corbiniacum, quam per Theodulfum episcopum Aurelianensem æque [atque] abbatem cœnobii Floriacensis libenter suscepimus et clementer concedimus, et præcipimus ut monach

* Carolus.... Homero. Angilberto Centulæ abbati, quem et Alcuinus quoque in epistolis, et Theodulfus

A quos ibi mittetis, ne aliquando mandatorum Dei viam obliiti, sæpius in Flaviniacum revertantur cœnobium, ibique officia sua confirmant, et meliorati jussu tuo, et monachorum tuorum revertantur. Censum vero quemcunque statuerit eis omni tempore solvant. Ab alio vero censu tuo amore liberos reddo, ut reddidi Flaviniacum. Mitto autem vobis capsam argenteam sepulcri Salvatoris, et S. Jacobi apostoli, fratris Domini, reliquias continentem: orans et supplicans ut mei memores pro me et filiis nostris assidue apud Dominum interveniat. Saluto te, et omnem congregationem nostram. Ego Rado scripsi, dictavi anno 8 domini nostri prædicti regis Caroli, regnante Domino nostro Jesu Christo in æternum.

EPISTOLA XI.

Fragmentum epistolæ ad episcopos.

(Anno 799.)

(Ex Mansi, Concil. Collect.)

B Et hoc vobiscum magno studio pertractandum est, quid de illis presbyteris unde approbatio non est, et semper negant, faciendum sit. Nam hoc sæpiissime a nobis et progenitoribus atque antecessoribus nostris ventilatum est, sed non ad liquidum hactenus definitum. Unde ad consulendum patrem nostrum Leonem papam sacerdotes nostros mittimus. Et quidquid ab eo vel a suis perceperimus, vobis, una cum illis quos mittimus, renuntiare non tardabimus. Vos interdum vicissim tractate attentius quid ex his vobiscum constituamus una cum prædicti sancti patri institutionibus, ut murmur cesset populi, et nos his satisfaciens, illæsi, Domino auxiliante, ab utrisque maneamus.

EPISTOLA XII.

AD OFFAN REGEM MERCIORUM.

Presbyterum Scottum accusatum mittit in patriam, ut ibi ab episcopo suo judicetur.

(Anno 800.)

(Ex Mansi, Concil. Coll.)

Carolus, gratia Dei, rex Francorum, et defensor sanctæ Dei Ecclesiæ, dilecto fratri et amico Offe regi salutem.

Presbyter iste et Scottus apud nos moratus est aliquanto tempore in parochia Hildeboldi Coloniensis episcopi, sed reprehensibilis factus, ut fertur, a quodam accusatore, quod carnem diebus quadragesimalibus comedisset. Nostri vero sacerdotes judicare renuerunt, quia plenum testimonium accusantium super eum non invenerunt. Tamen nec eum loco consueto habitationis suæ propter infamiam diutius morari permiserunt, ne sacerdotalis honor apud imperitum vulgus vilesceret, vel rumigerula loquela aliqui hortarentur violare sanctum jejunium. Visum est nostris sacerdotibus illum ad sui episcopi, ubi Deo votum fecit, dirigere judicium. Idcirco vestram deprecamur providentiam, ut jubentis illum, secun-

in versibus * nondum editis, Homerum similiter vocant. Atque ut Angilbertus hic Homerus, sic Richulfus Moguntinus episcopus Damoclas, Carolus ipse David, alii aliis tum inter familiares nominibus appellabantur. JAC. SIRW.

* Sirw. edidit an. 1610. Læm.

dum opportunitatem temporis et profectiois, in A suam transponere patriam, ut ibi iudicetur unde exivit. Nam ibi quoque sanctæ Dei Ecclesiæ puritas in moribus, et firmitas in fide, et honestas in conversatione, secundum canonicam sanctionem diligenter observari debebit, ut una, perfecta et immaculata columba, cujus pennæ deargentatæ, et posteriora ejus in specie auri clarescere debent. Vita, salus, et prosperitas tibi tuisque fidelibus a Deo Christo detur in æternum.

• EPISTOLA XIII.
AD ALBINUM ABBATEM.
(Anno 8.0.)

(Ex Operibus Alcuini, Edit. Froben.)

Carolus, gratia Dei, rex Francorum, imperator b Longobardorum ac patricius Romanorum, dilectissimo magistro, nobisque cum amore nominando Alhino abbati in Domino nostro Jesu Christo æternam salutem.

Pervenit ad nos epistola missa a religione prudentiæ vestræ, quæ post laudes et benedictiones omnipotenti Deo debitas, nobis et progeniei nostræ benedictionem optabilem cum summa benevolentia [Al., summamque benevolentiam] detulit. Post hæc textus illius inquirendo subsecutus [Al., subjectus] est, cur Septuagesima et Sexagesima, nec non et Quinquagesima in ordine per dies dominicos ante Quadragesimam dicatur, vel scribatur. Inde arrepta ratione per campos arithmeticæ artis, qui liquid ex hac re vestra sensit industria, se extendendo nobis pleniter significare studuit [Al., statuit]. Sed dum mens nostra C huc illucque discurreret, solerti indagazione consideravimus, non solum infra [Al., intra] præscriptos a vobis dies, sed etiam per singulas hebdomadas, nec non et per totum anni circuli [Gold., circum] spatium [Gold. om. spatium], per intervalla horarum ac punctorum seu momentorum; mysteria numerorum posse ab his qui hujus artis peritia imbuti sunt reperiri. Unde quia tuæ charitati placuit nostram regalem aulam hac de re consulere, quidquid inde sentit [Al., sensit] nostra serenitas, sermone comatico tibi patefacere non negamus [Al., negavimus].

Exigente igitur inquisitione, et consideratione querendum est, cur [Al., considerata, cur; Gold., considerata ratione cur] alii sex, alii septem, alii octo, nonnulli vero novem abstineant hebdomadas? Argumentum sensus nostri tuæ familiaritati per hos apices significare studemus. Qui enim [Cod. ms. S. Emmerami, Quod sic solvenlum est; qui enim] sex hebdomadas observantes se abstinente tradunt, subtractis sex diebus dominicis in quibus jejunare minime licet, decimas dierum dantes [Gold., dantes

• Epistola. Edit. Quercetani, pag. 1147. Hic eandem castigatiorem exhibemus ex Codd. Salish. et S. Emmerami. Hanc de Septuagesima epistolam scriptam esse anno 798 existimo, quo etiam Alcuinus huic Caroli epistolæ respondit per epistolam sequentem (Alcuin., edit. Froben., tom. II, p. 90). Occasionem de ea re inquirendi præbuerunt ejus discipuli, eorum tunc temporum convenientia excitati. Ergo scripta

dierum] corporis sui, triginta sex dies, sicut beatus Gregorius mirabilis doctor edocet, jejunant. Et hoc tempus, licet in ipso duo superesse videantur dies usque ad sanctam Resurrectionem, Quadragesimam doctoribus sanctæ Dei Ecclesiæ nominari placuit. Religione vero crescente a Telesphoro pontifice, qui post Petrum apostolorum principem nonus in sancta Romana Ecclesia claruit, septem hebdomadæ in abstinentia dedicatæ sunt; et hoc tempus, quo alio nomine rectius vocari quam Quinquagesima in ordine rationabiliter debuerit [Al., debuit; Gold., vocare, quam Quinquagesimam... debuerunt]? Ex hinc et deinceps collecta ratione, qui octo hebdomadis [Al., hebdomadas; Gold. addit observare studuerunt Sexagesimam gradatim], Sexagesimam gradatim nominaverunt. Similiter qui novem Septuagesimæ, juxta præfatam rationem, nomen imposuerunt, et non ob numerum [Al., ordinem numerorum] hebdomadarum vel dierum, sed tenorem nominis [Al., numeris] servantes hæc nomina censuerunt [Al., composuerunt]. Velut, si qui nunc fuissent, qui decimam hebdomadam addere pro aliqua justa ratione voluissent, et propter numerum hebdomadarum decagesimam [Al., Decimesimam], seu quolibet alio nomine, vel propter numerum dierum Septuagesimam, vel octuagesimam, ordine servato vocabulorum, tramite recto pergendo nuncupare debuissent.

Quia igitur, gratia divina opitulante, prout nobis visum fuit, de nomine Septuagesimæ et Sexagesimæ C [Al., Quadragesimæ], ac Quinquagesimæ, tuæ charitati scripsimus, nunc stylo percurrente de observantia et cultu harum (hebdomadarum) juxta capacitatem [Gold., sagacitatem] sensus nostri tibi scribere curavimus. Quinquagesima vero i. lico dicitur, et observatur a nonnullis, ut et decimas dierum, jejunando, omnipotenti Deo offerre valeant, et imitari Dominum nostrum Jesum Christum, qui quadraginta diebus jejunium sacratissimum implevit. A Quinquagesima namque usque in Pascha septem hebdomadæ sunt, quæ faciunt dies quinquaginta: ex quibus si octo dies dominicos subtraxeris, in quibus jejunium non licet observare, remanent quadraginta duo dies, et hi duo dies, quinta [Gold., sexta, mendose] videlicet et septima feria, qui quadragenarium numerum excedunt, apud quosdam jejunio dedicantur; apud quosdam in veneratione [Al., refectione] propter Cœnam Dominicam et sanctum Sabbatum habentur. Sexagesima autem, ut æstimamus, propterea a nonnullis observatur, ut et decimas dierum corporis sui [Al., corporibus suis] omnipotenti Deo dare possint, et Dominum nostrum Jesum Christum in quadragenario numero participatum jejunando imitari, et ut primam,

fuit ista epistola tempore Septuagesimæ ejus anni.

b Imperator. Hanc vocem non habent Codd. mss. Salish. et San-Emmeramianus; nec exstat apud Goldastum, qui hanc epistolam edidit Constitut. imp. tom. III, pag. 137. Omititur quoque in Chron. Centulensi, apud Pouget., pag. 624, not. a. Et bene, nam data est hæc epistola antequam Carolus imperator fuisset declaratus, ut diximus in not. antecedente.

vel quintam feriam a jejuniis vacare valeant. A Sexagesima quippe usque in sanctum diem Resurrectionis Dominicæ octo hebdomadæ sunt, ex quibus si de singulis hebdomadibus primam et quintam feriam subtraxeris, et ipsum diem sanctum Paschæ, quadraginta tantum dies remanent in abstinentia. Melchisedech vero natione Afer, vir per omnia apostolicus, tricesimus quartus post sanctum Petrum, cui successit beatus Sylvester in cathedra [Al., cathedram] apostolicæ dignitatis; hic constituit ut nulla ratione, in prima vel quinta feria, jejuniis quibus de fidelibus agere præsumeret. Nam car in prima feria jejuniis ipso tradente solvatur, non est necessitas texendo replicare. Quintam vero arbitrati sumus, propter magna mysteria quæ in ea continentur, ab eo solutam. In ipsa namque sanctum chrisma conficitur ad abluendas totius mundi primæ originis culpas [Al., abluendam... culpam]; in ipsa reconciliatio fit penitentium; in ipsa Redemptor omnium cœnando [Al., redemptio omnium cœnando] cum discipulis panem fregit, et calicem pariter dedit eis in figuram corporis et sanguinis sui, nobisque profuturum magnum exhibuit sacramentum (Matth., xxvi, 26, 27). Eo videlicet die, post multa mysteria, Deus et Dominus noster Jesus Christus, videntibus sanctis discipulis suis, gloriosa ascensione cœlos penetravit (Luc. xxiv, 51; Act. i, 9). Sed ne diutius sermo protrahatur; multa te legisse de hac solemnitate in sanctorum venerabilium orthodoxorum Patrum dictis non ignoramus. Septuagesima denique, ut æstimamus, propterea ab aliquibus observatur, ut et decimas dierum Deo [Al., Domino] dare queant; et prima vel quinta, nec non et septima feria jejuniis solvere [Gold., observare, mendose] possint. A Septuagesima vero usque in Pascha, novem hebdomadæ sunt, quæ faciunt dies sexaginta quatuor [Gold., tres], e quibus, si de unaquaque hebdomada tres præfatos subtraxeris dies, et Paschalem sacratissimum, triginta sex in abstinentia [Al., abstinentiæ] remanent dies. Hi vero Sabbatum, in quo Deus ab omnibus operibus requievit (Gen. ii, 2), non solum ob superstitionem Judæorum, nec propter mandata legalia veteris testamenti, quæ sunt umbra futurorum, sed ne cum Judæis scandalizent [Al., scandalizentur; Gold., sabbaptizentur], jejuniis solvere [Gold., observare, mendose] conantur. Ea præcipue causa est, quia vespascente ipso die, gaudium sanctæ Resurrectionis a fidelibus honorifice celebratur. Sed quia unusquisque in suo sensu abundat (Rom. xiv, 5), sive hoc, sive aliud sit, salva fide et religione nihil præjudicamus [Al., præjudicavimus; al., prohibetur; al., prædicavimus].

De hoc autem, quod cartula prosecuta vestra retulit, quod plurima hinc dici possint, sed noluisse te excedere modum cartule, et maxime quia cum

^a Nam cur... In Cod. ms. San-Emmeramiano ita legitur: Nam quæ in prima feria jejuniis non fiat ipso tradente Salvatore, non est necessitas texendo replicari.

^b In figuram. Cod. ms. S. Emmeramianus, et Goldastus: In figura. Hæc non intelligenda sensu

sapientia paucis utendum sit verbis, ita et nos versa vice paucis pauca rescripsimus. Quod autem usurpatis verba reginæ Sabæ ad Salomonem de beatitudine servorum qui nobis assistunt, et audiunt verba sapientiæ nostræ, si hoc verum fore scitis, venite, assistite, audite et pariter in Domino in pratis vernantibus varietate florum Scripturarum jucundantes delectamur.

EPISTOLA XIV.

AD QUINQUE EPISCOPOS.

De gratia septiformis Spiritus.

(Anno 800.)

(Mabill. Vetera Analecta)

Carolus divina misericordia rex Francorum et Langobardorum ac patricius Romanorum, Hiltbaldo (Coloniensi), Maginharto (Rothomagensi), Agino (Bergomensis), Gerhobo (Eisterensis), Hartricho (Tolosano), sanctis episcopis.

Gratias agimus sanctitati vestræ, quia ad familiariter a nobis interrogata familiare nobis responsum dare voluistis: et quæ charitatis instinctu vestræ dilectioni fuere proposita, eadem dictante charitate, juxta quod vobis visum est, sunt nobis absque retractatione soluta. Sed ipsius, quæ a vestra sanctitate nobis data est, responsionis ordo videndus, et apud vestram dilectionem intimi in ea sensus medulla perquirenda, ut et qualitas nostræ interrogationis appareat, et modus vestræ responsionis patentius elucescat. Sancti etenim Patres qui, ut Veteris Testamenti serie legitur, ab initio Deo placentes hanc ultimam, sed Christi adventu felicissimam sæculi ætatem probitate morum et meritorum multiplicitate præcesserunt, sancti Spiritus gratiam absque ulla ambiguitate et accepisse et habuisse credendi sunt. Quis enim unquam placuit Deo carens sancti Spiritus dono?

Sed, ut vestræ responsionis textu continetur, eadem sancti Spiritus dona singula singulos sanctorum habuisse, et in Christo cuncta pleniter inhabitasse cognovimus, quæ ut firma veritatis ratione subnixam probamus: sed nequaquam arbitramur quenlibet sanctorum Patrum unius singularitate doni fuisse contentum, cum hoc fieri non posse de ipsarum vocabulis gratiarum facillime possit adverti. Sapientia enim et intellectus adeo sibi naturalitatis nexu conjuncta sunt, ut unum sine altero nullo pacto subsistere queat. Quomodo enim sapit qui non intelligit? vel quomodo potest intelligere, quem constat non sapere? Sapientia sive intellectu privatus quis unquam consilium tibi sibi habuisse, vel alio [alii] dedisse repertus est? Nam luce clarius constat, consilium non nisi sapientium esse. Fortitudinem vero, si consilio careat, fortitudinem esse putandum non est, cum omnia inconsulte gesta fortiva potius quam fortia soleant nominari. Scientiam in quoquam sine sapientia et intellectu consistere posse valde est incredibile. Quid enim calvinistico, sed catholico, uti explicantur in opere D. Arnaldi, de Perpetuitate fidei, tom. I, pag. 765.

^c De hoc autem. Hanc clausulam, quæ deerat in Eeditis, addidimus ex Cod. ms. Salisb., Goldasto, loc. cit., pag. 138, et D'Acherio, Spicil. tom. IV, pag. 470.

potest scire, qui nihil valet intelligere? Jam pietas et timor Dei qua arte sibi copulata sint, qui seipsum explorat facile cognoscit: quia nemo pius est, nisi qui iudicium Dei timendo, in se peccanti dimittit proximo.

Hæc septem sancti Spiritus dona sicut in sanctis Patribus fuisse singula, sic in Christo adunata omnia non est mirum. Quid enim illi ex omnibus bonis deesse potuit, qui omnia bona simul cum Patre creavit? Nunquid magnum est si hæc in Christo mansisse dicantur, in quo omnis plenitudo divinitatis inhabitare cognoscitur? Nunquid magnum est, si ea quasi pro munere ascribas Domino, quæ diligenter considerans invenies in servo? Nunquid his tantum donis potest sublimari Dominus, quibus carens non est bonus servus? Absit ut his tantam gloriam ejus dicamus consummatam, cujus magnificentiam supra omne quod dicitur aut nominatur, sive in caelo, sive in terra credimus sublevatam? Neque enim sensus comprehendere, aut sermo poterit explicare, quæ et qualia, vel quanta sint quæ ejus debeant ascribi gloriæ, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus sine fine. Sed ideo hæc et in Patribus singula, et in Christo simul omnia non miramur, quia in discipulis ejus per singulos singula computari, et in Petro simul omnia possunt inveniri. Quanquam eadem in Christo longe aliter quam in cæteris sanctis fuisse credenda sint. Nam sanctorum cuique pro varietate voluntatum quibus fragilitas humana non caret, nunc hoc, nunc illud donum accedendo vel recedendo aut adesse, aut abesse cognoscitur: Christo vero, qui est Dei virtus et Dei sapientia, cuncta sancti Spiritus charismata semel veniendo accesserunt, et in eo nunquam recedenda permanserunt.

Sed quid hæc de patriarchis et apostolis dicimus? cum neque nunc dissidendum sit plures quotidie intra sanctæ matris Ecclesiæ sinum posse reperiri, qui vel singulis, vel pluribus sancti Spiritus donis sint ditati. Verax enim est qui in se confidentibus præsentiam aiam usque ad consummationem sæculi promisit non defuturam, quo et nobiscum et in nobis semper manente, noquaquam sancto septiformis gratiæ Spiritu carebimus, qui cunctorum largitorem bonorum credendo et bene faciendo possidemus. Spiritu etenim sapientiæ regitur, qui fidem sanctæ et individue Trinitatis tam ad sui quam aliorum profectum ediscere nititur ut per hanc et hæreticis resistere, et suos valeat confirmare. Spiritum intellectus tenet, qui divina præcepta audiens, quam necessaria sit eorum cognitio sensu cordis percipit, et juxta beatum Jacobum, non obliviosa, auditor factus, sed operator strenuus, ea quæ intellexit mandata, studet ut a se fiant quam integerrime custodita. Spiritu consilii viget, qui in cunctis quæ agere disponit, an hæc Deo sint placitura præcogitat: melius existimans quæ et qualiter agenda sunt prius tacite considerare quam aliquid inconsulte inchoare, unde eum penitentia cogat ab incepto desistere. Fortitudinis spiritu habet, quicumque diabolo et membris ejus, hæ-

reticis scilicet, fidei scuto ac verbi Dei gladio armatus resistere studet, et contra vitia quibus suggestu diaboli hæc mortalis vita quotidie maculatur, quasi contra inimici jacula fortitudinis armatur. Nam spiritum scientiæ possidet, quisquis dominici memor præcepti simplicitatem columbæ et prudentiam serpentis habet: quique inter consimilia dijudicans, scit reprobare malum, et eligere bonum. Sæpe enim mista bonis mala inveniuntur, quæ nisi scientia diffuciler discernuntur. Spiritum vero pietatis illi inesse dicimus, qui dominica præcepta non oblitus, in se delinquenti dimittit proximo: et non tantum in alios, sed etiam in semetipsum justam exercet pietatem, quia probus quisque cavere debet, ne dum suo debitori dimittendo malum existit pius, sua non tribuendo in semetipso existat impius. Spiritu autem timoris Domini illum dicimus adimpletum, qui iudicium Dei timens, non tam delectatione regni cælestis bona facere studet, quam timore gehennæ mala perpetrare non audet: et sic gaudet de promissione perpetuæ vitæ, ut non minus timeat de supplicio perennis pœnæ, atque hoc spiritu compunctus devertat a malo, et faciat bonum.

Hunc sanctum septiformis gratiæ Spiritum et in Patribus et in apostolis fuisse, et nunc in sanctæ matris Ecclesiæ filios, qui in Christo quotidie in augmentum populi sui reascuntur, divino munere credimus inspirari. In Christo vero, ut prædiximus, hæc talia non miramur, cujus immensitatem gloriæ humana mens non valet enarrare. Quæ dona qualiter in illo sint, quo nullo modo explicare valemus, restat ut nobis ea donanti laudes dicamus:

Christe, salus mundi, sanctorum gloria perpetua,
Sit tibi laus et honor semper in arce poli.

Item de gratia septiformis Spiritus.

Spiritus sapientiæ fuit in Petro, quando relictis retibus et navi secutus est Dominum. Spiritum intellectus habuit quando, Domino interrogante quem homines esse dicerent Filium hominis, Christum Filium Dei vivi esse et intellexit et respondit. Spiritus consilii erat in illo, quando Simoni pecuniam offerenti, sancti Spiritus gratiam vendere nolens, ipsum Simonem cum pecunia sua in perditionem ire jussit. Spiritum fortitudinis habuit, quando exempto galio auriculam Malco abstulit. Spiritum scientiæ possedit, cum cæteris discipulis in navi dubitantibus Dominum esse cognovit. Spiritus pietatis cum illo erat, quando Dominum quousque fratri in se peccanti dimittere debuisset interrogavit. Spiritu timoris Domini plenus erat, quando viso piscium miraculo consternatus, ad Dominum dicebat: Exi a me, Domine, quia homo peccator sum ego.

Item aliter.

Spiritus sapientiæ fuit in Andrea, fuit et in filiis Zebedæi, quando similiter ut Petrus relictis retibus et navi secuti sunt Dominum. Spiritus intellectus fuit in Thoma, quando palpatis vulneribus dominicis, ipsum Deum et Dominum suum et intellexit, et confessus est. Spiritus consilii erat in cunctis discipulis

quando futurorum curiosi, Dominum de fine mundi A hoc negotio, scilicet, aut certe statim alium inveniret consulebant. Spiritum fortitudinis omnibus discipulis adfuisse nemo negat, nisi qui eos pro Christi nomine mortem pati noluisse confirmat. Spiritus scientiæ erat in Joanne, qui tam distincte de divinitate et humanitate Salvatoris in principio Evangelii sui disse-ruit, et non minus discrete de septem tonitruis in Apocalypsi, quæ silenda, quæque fuissent loquenda, conscripsit. Spiritus pietatis fuit in Stephano, qui in ipso mortis articulo pro persecutoribus suis exoravit. Spiritus timoris Domini fuit in omnibus apostolis, quia non solum bona faciebant, sed etiam propter amorem Dei mala facere non audebant.

EPISTOLA XV.

AD GARIBALDUM LEODIENSEM EPISCOPUM.

De cura quam instruendis populis præcipue ante bap-
tismum abhibere debent pastores.

(Anno 800.)

(Ex Martene, Vet. Script. ampl. Coll.)

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Car-
olus serenissimus Augustus a Deo coronatus, ma-
gnus, pacificus, imperator, gubernans imperium, qui
et per misericordiam Dei rex Francorum et Lango-
bardorum, Garibaldo episcopo in Domino salutem.

Bene igitur recordari credimus sanctitati tuæ, qua-
liter sæpius in conventu et concilio nostro monuimus
de prædicatione in sancta Dei Ecclesia unusquisque
vestrum secundum sanctorum canonum auctoritatem
et prædicare et docere deberet. Primo omnium de
fide catholica; ut et qui amplius capere non valuisset, C
tantummodo orationem Dominicam et symbolum fidei
catholicæ, sicut apostoli docuerunt, tenere et memo-
riter recitare potuisset, et ut nullus de sacro fonte
baptismatis aliquem suscipere præsumeret antequam
in vestra aut ministrorum vestrorum sacri ordinis
præsentia orationem Dominicam et symbolum reci-
taret, et sicut in proximo comperimus * in die appa-
ritions Domini multi fuerunt apud nos inventi, qui
volebant suscipere infantes de sacro fonte baptisma-
tis, quos jussimus singulariter et diligenter examinare
et requirere, si orationem Dominicam et symbolum,
ut supra diximus, scirent et memoriter tenerent; et
plures fuerunt qui nulla exinde in memoriam habe-
bant: quibus præcepimus abstinere, ut antequam
orationem et symbolum scirent, et recitare potuis-
sent, neque aliquem de sacro fonte baptismatis sus-
cipere præsumerent. Et valde erubescerent fuerunt
ex hac re, et spondere volebant ut si concessum
eis fuisset, ad tempus hoc improprium a se potuis-
sent auferre. In quo loco intelleximus quod non eis
fuit convenientia, et sicut in capitulari nostro pote-
stis reperire, discretionem factam habuimus, quanto
tempore se unusquisque abstinere debuisset ab hoc
opere, usque dum bonus fidejussor esse valeret in

* Hinc apparet tempore Caroli Magni baptismum non solum in Paschate et Pentecoste celebratum fuisse, sed etiam in Epiphania: quod alias demonstravimus ex antiquissimo Sacramentorum libro monasterii Gellonensis ipsius tempore scripto. Vide

hoc negotio, scilicet, aut certe statim alium inveniret scientem, aut si infirmitas non impediret, exspectaret de Pascha usque in Pentecosten, donec ipse disceret ea quæ supra dicta sunt. Nunc autem denuo monemus ut memora sitis, sicut concedet de ministerio sacerdotali, et conventum habeatis cum vestris sacerdotibus, et diligenter omnem rei veritatem requirite et examine: ita ut opus Domini non prætereat, nec aliqua requisitio vobis exinde fiat ante conspectum sanctæ majestatis.

EPISTOLA XVI.

AD GARIBALDUM EPISCOPUM.

Jejunium pro necessitatibus publicis, maxime pro
fame, peste et bello indicatur.

(Anno 800.)

(Ex Martene, Vet. Script. ampl. Coll.)

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Car-
olus serenissimus augustus a Deo coronatus, b Ghaer-
baldo episcopo, cum universis tibi omnipotente Deo
et nostra ordinatione commissis in Domino salutem.

Notum sit dilectioni vestræ quia nos cum fidelibus
nostris tam spiritualibus quam sæcularibus tractan-
tes, cum consensu et pari consilio invenimus neces-
sarium, et propter instantes quasdam necessitates,
quas subter significaturi sumus, tria tridua je-
junia ab omnibus nobis generaliter esse celebranda,
atque ab eo in quo vivimus, movemur et sumus, au-
xilium esse quærendum, a quo quidquid juste ac ra-
tionabiliter fides vestra, spes certa, seu caritas
perfecta postulat, sine dubio tempore congruo im-
petrat; ipso Domino dicente: *Petite et dabitur vobis,*
querite et invenietis, pulsate et aperietur vobis. Ipsa
autem jejunia, sicut nobis omnibus visum est, hac
discretionem posse fieri, Domino largiente, congruen-
ter impleta, scilicet ut primum xi diebus post festi-
vitate sancti Andree transactis, id est iii Idus,
et Idus Decembris, et xviii Kalendas Januarii tali ra-
tione fiat, ut omnes a vino et carne his iii diebus ab-
stineant et usque horam nonam jejunent, excepto quæ
aut ætas aut infirmitas non permittit, qui tamen secun-
dum suam qualitatem vel vitæ suæ professionem,
aut rationibus [F., orationibus] satis, aut eleemo-
synis congruis, id ipsum, secundum consilium ma-
gistrorum, redimere studeat, quod jejunando et absti-
nendo complere non valet. Hora autem nona omnes
generaliter ad ecclesias vicinas, ubi eis denuntiatur,
devota mente occurrant, et si hora vel locus permi-
serit, aliquo spatioso loco litania procedant, atque
psallendo ecclesiam intrantes, cum omni devotione
missam audiant. Qua subacta, unusquisque domum
redeat, et statutis cibis corpori satisfaciat, non ad
voluntatem, sed ad necessitatem ac sobrietatem.
Similiter quoque monemus unumquemque, ut elec-
mosynam faciant secundum quod commodum sub-

lib. 1 de antiquis Ecclesiæ Ritibus, capite 1, art. 4.

b Sic manuscriptum Andaginensis monasterii sancti Huberti ante annos 800 exaratum; alii vero Garibaldum nominant episcopum Leodiensem.

stantiæ suæ permiserit, et mentis devotio, Domino inspirante, suaserit; et unusquisque presbyterorum missam cantet, et alterius ordinis clericus vel monachus, sive Deo sacrata, qui psalmos didicit, et psalmum similiter cantet. Opera autem ea his diebus operare permittimus, quæ nec ad ecclesiam venire impediunt, nec ante statutum horam manducare aut bibere cogunt. Duo quoque cætera triduana jejunia his diebus pari ratione per omnia erunt celebranda, unum post Theophaniam VII Idus, et IV Idus, et II Idus Januarii. Aliud vero post Septuagesimam, II Idus Februarii, et XV Kalendas Martii, et IV Kalendas Martii. Necessitates vero quas supra nos dicturos esse promisimus inter cæteras, quas tamen hac vice commemorare necessarium duximus, hæc sunt. Denique compertum habemus per fideles nostros, qui nobis de singulis regni nostri partibus hæc nuntiaverunt, quod insolito more, et ultra consuetum ubique terræ sterilitas esse et famis periculum imminere videtur. Aeris etiam intemperies fragibus valde contraria, pestilentia quoque per loca et pagorum gentium circa marcas nostras sedentia bella continua, multa præterea quæ et nunc enumerare longum est, et nobis experimentum passunt esse notissima, si recordare volumus, qualia incommoda singulis diebus propter merita nostra sentiamus, certissimeque ab his exterioribus colligere possumus, nos per omnia Domino non placere interiorius, qui tanta mala compellimur tolerare exteriorius. Quamobrem bonum nobis omnino videtur, ut unusquisque nostrum cor suum humiliare in veritate studeat, et in quocunque loco, sive actu, sive cogitatione Deum offensus deprehenderit, poenitendo terget, flendo doleat, et semetipsum in quantum ipso largiente potest ab his malis in futurum cavendo custodiat, et hæc debet esse præmissæ orationis intentio, ut omnipotens Deus, qui non solum facta, verum etiam antequam fiant omnia novit, corda nostra compungat, et nos sibi supplices atque subjectos in vera humilitate faciat, et unumquemque nostrum ab observantia mandatorum suorum, depulsa a nobis omni errore, convertat, misereaturque, sive a nobis mala repellendo, sive bona quibus indigni sumus tribuendo, sicut ipse novit nos indigere, et tribuat ut in membris suis, id est in corpore sanctæ Ecclesiæ numerari mereamur, quam pacificare, adunare, et regere, atque ab omni malo protegere dignetur, nobis etiam in illa unitate comprehensis, qui ut gratiam illius promereri possimus, hæc jejunia atque has orationes ab omnibus vobis generaliter fieri decrevimus. Hanc quoque epistolam relegentes secundum tibi a Deo datam sapientiam coram omnibus diligenter relege, et tradere facias; ita ut omnes intelligant pro qua necessitate hæc agenda sunt; et unusquisque vestrum per singulas ecclesias baptismales dirigite, et bonos interpretes mittite, qui

* Hinc patet illicitum fuisse jejunantibus extra tempus refectionis bibere; unde colliges quam caeco illi laborant errore, qui liquidum non frangere jeju-

omnia tradant, sicut superius diximus. Nam et per singula monasteria infra parochia tua ita facias.

EPISTOLA XVII.

AD PIPPINUM FILIUM REGEM ITALIÆ.

De pace ecclesiarum Dei et illis servientium.

(Anno 801.)

(Ex Mansi, Concil. Coll.)

Carolus serenissimus Augustus a Deo coronatus, magnus, pacificus imperator, Romanorum gubernans imperium, ac per misericordiam Dei rex Francorum et Langobardorum, dilectissimo filio nostro Pippino glorioso regi sempiternam in Domino salutem.

Pervenit ad aures nostras [Al., clementiæ nostræ], quod aliqui duces, et eorum juniores, castaldii, vicarii, centenarii, seu reliqui ministeriales, falconarii, venatores, et cæteri per singula territoria habitantes vel discurrentes, mansionaticos et paravereda accipiant, non solum super liberos homines, sed etiam in ecclesias Dei, monasteria videlicet virorum ac puellarum, et xenodochia, atque diversas plebes, et super reliquos servientes ecclesiarum Dei, in eorum opera, id est, in vineis, et campis, seu pratis, nec non et in eorum ædificiis illos faciant operari, et carnaticos, et vinum contra omnem justitiam ab eis exactare non cessant, et multas oppressiones patientur ipsæ ecclesiæ Dei, vel servientes earum. Ideoque, charissime filii, has litteras ad tuam dilectionem direximus, ut hanc causam diligenter ac prudenter inquirere facias, et, si veritas est quod ita factum sit, deinceps omnimodis emendare et corrigere studeas, quatenus in diebus nostris ac tuis pax ecclesiarum Dei, sive illarum servientium, in omnibus conservetur, et ut merces copiosa nobis ac tibi exinde jugiter accrescat. Audivimus etiam quod quædam capitula quæ in lege scribi jussimus, per aliqua loca aliqui ex nostris ac vestris dicant, quod nos nequaquam illis hanc causam ad notitiam per nosmetipsos conductam habeamus; et ideo nolunt eis obedire, nec consentire, neque pro lege tenere. Tu autem nosti quemodo vel qualiter tecum locuti fuimus de ipsi capitulis. Et ideo admonemus tuam amabilem dilectionem, ut per universum regnum tibi a Deo commissum ea nota faciat, et obedire atque implere præcipiat. De episcopis et sacerdotibus occisis, sicut statutum habemus, et de reliquis quibuslibet causis. Verumtamen de presbyteris videtur nobis, ut si liber natus est presbyter, tripla compositione secundum tuam legem fiat compositus; et si plagatus fuerit, secundum qualitatem plagarum vel disciplinæ tripla compositione emendetur qui hæc perpetraverit. Si tamen presbyter servus natus fuerit, secundum illius nativitatem tripla compositione solvatur in plagis et disciplinis. Et de diaconibus similiter fiat. His expletis, bene vale semper in Domino, filii dilectissime.

nium docent, maxime si de vino agatur, aut alio potu confortativo et nutriente. Certe jejunantes hic etiam in refectione a vino abstinere jubentur.

• EPISTOLA XVIII.

AD ALBINUM MAGISTRUM ET AD CONGREGATIONEM SANCTI MARTINI MONASTERII.

(Anno 803.)

(Ex Froben., Opp. beati Alcuini.)

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Carolus, et reliqua, Albino venerabili magistro et omni congregationi monasterii sancti Martini.

Pridie quam ad nostram præsentiam a vobis missa venisset epistola, allata nobis sunt litteræ a Theodulfo episcopo missæ, querimonias continentes de inhonoratione hominum suorum, et non tam illorum quam episcopi hujus civitatis, vel contemptu jussionis imperii nostri; quam jussionem de redditione cujusdam clerici de custodia ipsius elapsi, et in basilica sancti Martini latitantis sub nostri nominis auctoritate conscribere jussimus; cujus etiam nobis exemplaria misistis [F., vobis... misimus], in quibus nos nequaquam injuste aliquid decrevisse, ut vobis visum fuit, putamus. Sed cum utrasque epistolas, vestram scilicet, et Theodulfi, nobis relegere fecissemus, asperior multo nobis et cum iracundia composita vestra, quam Theodulfi videbatur epistola, et in nullo erga illum charitatis condimento respersa; sed potius quasi reum defendens, et episcopum accusans, et sub velamine quodam celati nominis continens vel posset vel admitti ad accusationem deberet; cum hoc omnino et divina et humana lege sancitum sit, ^b nulli criminoso alterum accusandi dari licentiam, quanquam a vobis ad hoc defensus et conservatus sit sub obtentu jussionis nominis nostri, ut qui jam accusatus, et ^c in conspectu populi civitatis suæ judicatus est, accusandi locum habere Cæsarei nominis appellatione deberet, ad exemplum beati Pauli apostoli, qui apud principes Judææ a gente sua accusatus, sed non lum judicatus, Cæsarem appellavit, et ab eisdem principibus ad Cæsarem judicandus missus est (Act. xxv, 40, 41), quod nequaquam præsentī negotio convenit. Paulus enim apostolus a Judæis accusatus, sed non judicatus. Cæsarem appellavit, et adire permissus est. Hic vero infamis clericus, et accusatus et judicatus, et in custodia missus, et de custodia elapsus, basili-

A cam, quam nisi post poenitentiam ingredi non debuerat, contra legem ingressus, et adhuc, ut fertur, perverse vivere non cessans, ut dicitis, sicut Paulus apostolus Cæsarem appellavit, sed nequaquam, ut Paulus, Cæsarem aditus est. Illi enim, apud quem accusatus, et a quo judicatus atque in custodia missus est, et de cujus custodia evasit, præcipimus ut reddatur, et ille cum ad nostram audientiam, sive vera, sive falsa dicentem, adducat, quia non decet, ut propter talem hominem nostræ primæ jussionis ulla fiat immutatio. Sed et valde miramur, cur vobis solis visum sit nostræ auctoritatis sanctioni et decreto contraeundum, cum liquido pateat et ex consuetudine veteri, et ex constitutione legum [regum] decreta recta [F., rata] esse debere, nec cuiquam permissum illorum edicta vel statuta contemnere. Et in hoc satis mirari nequivimus, quod illius scelerati hominis precibus, quam nostræ auctoritatis jussionibus obtemperare maluistis, cum nunc clarissime liqueat, cum eodem homine amorem discordiæ ex irruptione charitatis de hoc loco vetuit [L., veluti] egredi. Ipsi quippe nostris, qui congregatio hujus monasterii ac servi Dei [et utinam vere!] dicimini, qualiter jam crebro vita vestra a multis diffamata est, et non absque re. Aliquando enim monachos, aliquando canonicos, aliquando neutrum vos esse dicebatis. Et nos consulendo vobis, et ad malam famam abolendam ^d magistrum et rectorem idoneum vobis elegimus, et de longinquis provinciis invitavimus, qui et verbis et admonitionibus rectam vitam instruere, et, quia religiosus erat, bonæ conversationis exemplo potuisset informare. Sed, proh dolor! aliorum cuncta conversa sunt; et ^e diabolus vos quasi ministros suos ad seminandam discordiam, inter quos minime decebat, invenit, scilicet inter sapientes et doctores Ecclesiæ, et qui peccantes corrigere et castigare debuerunt, cogitis ad peccatum invidiæ atque iracundiæ prorumpere. Sed, illi, Deo miserante, nequaquam assensum vestris malis suggestionibus præbitari sunt. Vos autem, qui contemptores nostræ jussionis exististis, sive canonici, sive monachi vocamini, ad placitum nostrum, juxta quod præsens missus noster vobis indixerit, nobis

^a Epistola. Magni momenti, inquit Baluzius in notis suis ad Capitularia, tom. II, pag. 1062, est ista Caroli epistola, a magno principe et jurium sacerdotii et imperii peritis imo scripta. Hic vides clericum ab episcopo suo secundum canones judicatum, et in custodia propter sua merita inclusum, ruptis, ut ita dicam, carceris vinculis, in ecclesiam sancti Martini confugisse et abusum sanctitate loci, ut poenam evaderet, quæ in eum optimo judicio constituta fuerat. Vides deinde monachos, ut asyli sui religionem et auctoritatem venditarent, latebris illum suis occultasse, ejusque defensionem ita suscipere ausos adversus episcopum, ut etiam ei plurimas contumelias publice imponerent. Quæ res adeo demens et stolidi visa est sapientissimo principi, ut non solum eorum stultitiam castigaverit asperioribus verbis, sed etiam clericum illum episcopo suo reddi jusserit, monachos porro ad se venire, ut condigna satisfactione inustum crimen eleruent. . . . Cæterum quod hic Theodulfo Aurelianensi episcopo accidit sub imperio Caroli M. idem ferme Hincmaro

Rhemensi archiepiscopo postea evenit, ut docet Floardus, lib. III Hist. Rhem., cap. 21, ubi recensens epistolas Hincmari ait: « Eboni episcopo ecclesiæ Rhemensis alumno pro quodam fratre ab hac ecclesia fuga lapsos et apud ipsum commorante, ut quantocius illum diligenti cura remittere studeat. »

Baluzius hanc epistolam primum ex veteri Codice ms. bibliothecæ Colbertinæ edidit tom. I Capitular., pag. 413, eamque scriptam putat anno 803, Mabillonius vero anno præcedenti.

^b Nulli criminoso. Legitur istud in Capitulis Angilramni, cap. 43 et inde in libr. v Capitularium, cap. 187. Vide etiam libr. vii, cap. 85. Baluz.

^c In conspectu populi. Hic locus valde illustratur ex cap. 370, libr. v Capitular.

^d Magistrum. Alcuinum utique?

^e Diabolus vos quasi ministros suos. Ivo Carnotensis episcopus, epist. 206, loquens de monachis majoris monasterii Turonensis: « Monachi demoniaca invidia moti. » Baluz., ibid.

vos assistere scitote. Et quamvis ad nos missa hic factæ seditionis vos excuset epistola, venite, et condigna satisfactione iniustum crimen eluite.

EPISTOLA XIX.

AD LEONEM III PAPAM,

A *Zmaragdo abbate edita.*

(Anno 809.)

(Ex Mansi, Concil. Collect.)

* Quæstio quæ de Spiritu sancti processione est nuper exorta, jamdudum est diligentissime a sanctis Patribus ventilata. Sed quia jam diu a quærentibus

* *Quæstio.* Eginhardus, in Annal. de concilio Aquisgranensi anno 809 celebrato hæc habet: « Imperator de Arduenna Aquasgrani reversus, mense Novembrio concilium habuit de processione Spiritus sancti: quam quæstionem Joannes quidam monachus Jerosolymis primo commovit. Cujus definitiæ causa Bernharius episcopus Wormacensis et Alahardus abbas monasterii Corbeix, Romam ad Leonem papam missi sunt. Agitatum est etiam in eodem concilio de statu Ecclesiarum, et conversatione eorum qui in eis Deo servire dicuntur; nec aliquid tamen definitum est, propter rerum (ut videbatur) magnitudinem. » Idem habent reliqui Annaliste ac Ado in Chronico, qui tamen loco Bernharii episcopi Wormaciensis mendose habet, *episcopi Cornaricensis*. Certum enim hoc tempore Bernharium episcopatum Wormaciensem gessisse, ut hoc anno, num. 8 et seqq. demonstrat Cointius, ubi et refellit Sirmondum, qui tom. II Conc. Gall. duobus illis legatis adnumeratum censet Jessem Ambianensem episcopum, quod Sirmondus ait constare ex Actis ipsius legationis, hoc est ex collatione cum papa Romæ a legatis habita, et ex Vita Caroli Magni, in qua tamen fatetur ibi depravatam nomen illius Ambianensis episcopi legi, et intelligit Vitam Caroli M. a monacho Egolismensi scriptam, quæ etiam Baronio num. 52 imposuit. Nam a quo alio id accepit Baronius, non reperio. Verum in illis nulla fit mentio Ambianensis episcopi, sed in sola duntaxat inscriptione qua Jesse episcopus cum Bernhario episcopo et Adelardo abbate memoratur, ut videre est apud Baronium qui illam recitat. Hæc verba inscriptionis: « Ratio quæ habita est de Symbolo fidei, in secretario beati Petri apostoli, inter D. Leonem sanctissimum et coevangelicum papam Urbis Romæ, et Bernharium atque Jesse episcopos, seu Adelardum abbatem missos D. Caroli imperatoris per inlictionem secundam. » Nomen enim Jesse in ea inscriptione ab imperito quoniam positum esse, ut sæpe fit, patet primo ex initio Pontificiarum litterarum ad Riculfum archiepiscopum Moguntiacensem, quas Sirmondus prædictis legationis Actis subjecit. Hoc earum rem litterarum exordium: « Leo episcopus servus servorum Dei reverentissimo et sanctissimo Richulfo episcopo. Cum ad limina beatorum principum apostolorum Bernharius venerabilis episcopus una cum Adelardo religioso abbate missi filii nostri domini Caroli serenissimi imperatoris conjunxissent. » Patet secundo inscriptionem illam additamentum esse ejusmodi scioli, quia in lictio secunda cum mense Augusto hoc anno absoluta est, et Annaliste omnes testantur Aquisgranensem synodum mense Novembri congregatam fuisse, ideoque currente indictione tertia.

Per Bernharium Wormaciensem episcopum et Adelardum abbatem Corbeicensem synodi Aquisgranensis legatos, Carolus imper. Leoni pape litteras dedit ad Holstenio primum publicatas, quibus hic præfixus est titulus: *Epistola Caroli imper. ad Leonem III papam Urbis Romæ directæ, a Zmaragdo edita.* In supplemento vero Conciliorum a Lalando collecto huic epistolæ hæc inscriptio præfigitur: *Epistola Caroli Magni imper. ad Leonem III papam Urbis Romæ directæ, a Zmaragdo abbate sancti Mi-*

neglecta jacebat, non quievit quasi antiquitus ventilata, sed quasi quædam his temporibus nobis subito emersit occulta, quod divinitus spiratum fideliter credens non dubito. Crebris etenim quæstionum ictibus præsens ecclesia tunditur, ut doctrinis catholicis erudita, sanæque fidei confessionibus elimata, in æternum quandoque hæreditate filiorum percepta vivere cum Domino valeat feliciter regnatura. Sed quia, ut præfatus sum, hæc quæstio diu a quærentibus indiscussa jacebat, voluit omnipotens Deus in eandem suscitare corda pastorum, ut negligentia

chaelis in diocesi Viridunensis, edita de Processione Spiritus sancti, quam inscriptionem probat Mabillonius tom. II Vet. Analect. in notis ad Chronicum monasterii sancti Michaelis in pago Viridunensi. Et litteræ ita exordiantur: « Quæstio quæ de Spiritu sancti processione est nuper exorta, jamdudum est diligentissime a sanctis Patribus ventilata. Sed quia jamdiu a quærentibus neglecta jacebat, non quievit quasi antiquitus ventilata, sed quasi quædam his temporibus nobis subito emersit occulta; quod divinitus spiratum fideliter credens non dubito. Crebris etenim quæstionum ictibus præsens Ecclesia tunditur, ut doctrinis catholicis erudita, sanæque fidei confessionibus elimata, in æternum quandoque hæreditate filiorum percepta vivere cum Domino valeat feliciter regnatura. Sed quia, ut præfatus sum, hæc quæstio diu a quærentibus indiscussa jacebat, voluit omnipotens Deus in eandem suscitare corda pastorum, ut, negligentia torpore sublato, exercitationis sanctæ brachio cœlestem valeant perfodere thesaurum. Sermo etenim Domini sarculo sapius divinarum Scripturarum pastores debent proscindere campum, ne zizania satoris iniqui semenque malignum formosi tritici valeat opprimere fructum, aut volans passim volucris hæretica semen catholicum a cordibus rapiat parvulorum, horridaque spinarum emersio Domini nitidam possit suffocare segetem. Lectionis etenim sacre cognitio imbecillis baculum, nervosis arma ministrat, hostium subdolas fortiter premit insidias, et victoribus æternas feliciter promittit coronas. Ergo procul a pastoribus negligentia torpor abscedat; procul a mentis acumine inertia damnosa recedat, molisque lascivia corporis membra relinquat, et altas sopor molisque somnus in rigidas lucrosasque lectionis emergat excubias, ut Ecclesiæ ager opimus, doctorumque semine satus, valeat centenos Omnipotenti reddere fructus. Jam nunc aggrediar de Spiritu sancti processione; » quam pluribus postea Scripturæ sacre locis egregie probat.

Baronius existimat « non dubitatum vel tractatum in Aquisgranensi concilio, num Spiritus sanctus a Patre Filioque procederet, sed quod tum apud Hispanos tum apud Gallos additæ fuerunt Symbolo quatuor illæ syllabæ, *Filioque*, num id bene factum esset, ut et ita auctum symbolum in ecclesia caneretur. » Verum Cointius laudatus recte arbitratur motam esse quæstionem de ipsa Spiritus sancti processione, utrum scilicet Spiritus sanctus a Patre tantum, an a Patre Filioque procedat. Quotquot enim scriptores antiqui Aquisgranensis concilii mentionem faciunt, id manifestissime asserunt. Ado, qui uberoiorem sermonem quam ceteri de hac synodo fecit, ait: « De Processione Spiritus sancti quæstio agitatur, utrum sicut procedit a Patre, ita procedat a Filio. » Monachus Egolismensis, in Vita Caroli M., concilium scribit habitum « de Spiritu sancto procedente a Patre et Filio. » Annaliste Loiselianus, Fuldensis, Bertinianus, ac Metensis, Eginhardus in Annal. nec non incertus auctor in Vita Caroli, concilium testantur celebratum « de Processione Spiritus sancti; » nec ullus ex illis verbum facit de prædicto Symboli additamento in ecclesia, vel canendo vel non canendo. Secundo, « quæstionem Joannes quidam monachus Jerosolymis

torpore sublato, exercitationis sanctæ brachio cœlestem valeant perfodere thesaurum. Sermonis etenim Dominici sarculo sæpius divinarum Scripturarum pastores debent proscindere campum, ne zizania satoris iniqui semenque malignum formosi tritici valeat opprimere fructum, aut volans passim volucris hæretica semen catholicum a cordibus rapiat parvulorum, horridaque spinarum emersio Domini nitidam possit suffocare segetem. Lectionis etenim sacræ cognitio imbecillis baculum, nervosis arma ministrat, hostium subdolas fortiter premit insidias, et victoribus æternas feliciter promittit coronas. Ergo procul a pastoribus negligentæ torpor abscedat; procul a mentis acumine inertia damnosa recedat, mollisque lascivia corporis membra relinquat, et altus sopor mollisque somnus in rigidas lucrosasque lectionis emergat excubias, ut Ecclesiæ ager opimus, doctorumque semine satus, valeat centenos omnipotenti reddere fructus. Jam nunc aggrediar de Spiritu sancti processione. Quod Spiritus Patris sit in Filio, idemque Spiritus et Patris sit e. Filii, Isaias testatur, ubi vox Patris ait ad Filium: *Spiritus meus est in te, et verba mea quæ posui in*

A ore tuo, non recedant de ore tuo, et de ore seminis tui amodo et usque in sempiternum (Isai. LIX). Item in Isaiâ scriptum est: *Ibi obviaverunt sibi cervi, et viderunt facies suas mutuo. Transferunt; unus ex eis non periiit, et Spiritus ejus congregavit eos.* Cervos hic apostolos prisci Patres intellexerunt, quos Spiritus Christi in Jerusalem congregavit, ubi se obviantes mutuo salutaverunt. Igitur quod Patris sit Spiritus, ipse Dominus apostolis ait: *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis (Math. x).* Et quod idem Spiritus Filii sit, Paulus testatur dicens: *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus (Rom. VIII).* Itemque in Epistola ad Galatas ait: *Quoniam autem estis filii Dei, misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem Abba Pater (Galat. IV).* Beatus quoque Petrus in Epistola sua ait: *Reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum. De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt prophetae, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt, scrutantes in quod vel quale tempus significaret qui in eis erat Spiritus Christi, prænnuntians eas quæ in Christo sunt passiones et posteriores glorias (I Petr. I).* Et Dominus in Evau-

primo commovit, ut scribunt Annalistsæ, Loiselianus, Fuldensis, Bertinianus, ac Metensis, nec non incertus auctor et monachus Egoismensis, in Vita Caroli: nec ab his dissentiunt Einhardus in Annal., et Ado. Ille enim ait: « Questionem Joannes quidam monachus Jerosolymis primo concitavit; hic vero: « Ilanc questionem Joannes monachus Jerosolymis moverat. » Quare questio de qua in Aquisgranensi concilio tractatum, primum Jerosolymis exorta. Quis autem sibi persuadeat a Græcis disputatum, an in Symbolo cantandum esset illud additamentum, *Filioque*, quod ipsi non recipiebant? Tertio Carolus Imp. in suis post Aquisgranensem synodum ad Leonem papam litteris, licet bene prolixis, quarum mox initium retulimus, nullum verbum habet de Symbolo vel canendo vel non canendo, sed totus est in conglobandis auctoritatibus ex utroque Testamento, et ex authenticis Patrum scriptis, ut quamplurimis testimoniis ostendat de Spiritu sancto, quod non a Patre tantum, sed a Patre et Filio procedit. Ergo in Aquisgranensi concilio, ut ait Ado citatus, agitata questio de processione Spiritus sancti, « utrum sicut procedit a Patre, ita procedat a Filio. »

Denique Theodolphus Aurelianensis episcopus hisce temporibus, cum questio de processione Spiritus sancti cœpit agitari, libellum de ea materia jussu Caroli conscripsit. In suo opusculo collegit sententias antiquorum Patrum, qui Spiritum sanctum a Patre Filioque procedere scripserunt. Horum indiculus ita texitur, Athanasius, Cyrillus, Hilarius, Ambrosius, Didymus, Augustinus, Fulgentius, Hormisla, Leo, Gregorius, Isidorus, Prosper, Vigilus, Afer, Proclus, Agnellus, Cassiodorus, Prudentius. Opusculum ipsum consule cum notis Sirmondi, qui Vigilium Thapensem in Africa, Agnellum Ravennatem in Italia, episcopos agnoscit, et adjudicat Athanasio libros XI de Trinitate, qui citantur a Theodulpho, et Latino tantum sermone inter Athanasii opera circumferuntur. Theodulpho in sua lucubratione mens eadem ac Carolo in litteris ad Leonem papam jam memoratis. Uterque varia profert testimonia, quibus asserit Spiritum sanctum a Patre et Filio procedere. Theodulphus enim quid intendat in metrica operis ad eundem Carolum præfatione sic exponit:

Imperii vestri, res Inclite, jussa secutus,
Defero Theodulphus hæc documenta libens.

Quis Patre seu Nato procedere Spiritus almus
Ast. ultor, legis hoc relicto iuba.
Hoc Evangelium, hoc promit apostolus auctor
Hoc canit unanims vox pia sacra Patrum.

Et paulo post quonam tempore hæc questio moveri cœperit, ita declarat:

Inclite sanctorum mecum est sententia vaturn
Quos bene spiramen Flaminis hujus agit.
Tuque manum injicies, vegetat quem Spiritus ille
Causa tuo cujus tempore cœpit agi.

Agitata igitur in Aquisgranensi concilio hæc questio, utrum Spiritus sanctus sicut procedit a Patre, ita procedat a Filio, illiusque questionis definiendæ causa directi Romam Bernarius Wormaciensis episcopus et Adalhardus Corbeiensis abbas, quorum collocutio cum Romano pontifice, quam integram Baronius num. 54 et seq. recitat in annum sequentem rejici debet; cum concilium Aquisgranense mense Novembri coactum fuerit. Finis disputationis hic fuit. Symbolum cum additamento, *Filioque*, quod ei Romana Ecclesia nondum inseruerat, a Francis decantari moleste ferebat Leo; tamen id deinceps fieri non prohibuit absolute, sed rogavit hanc in Palatio sive in regia capella consuetudinem intermitteri, ratus fore ut morem palatii lubenter omnis postea sequeretur Francia. Ipse autem, ut antiquitatis tenacissimum se præberet, et ne Græcos alienaret, in basilica sancti Petri duas tabulas argenteas ad confessionem ejusdem sancti Petri affigendas prudenter curavit, in quarum altera Symbolum Græce scriptum, in altera Latine exaratum legeretur, utrobique sine hoc additamento, *Filioque*. Meminit illarum tabularum Anastasius, cujus verba Baronius num. 62 refert. Perperam tamen scribit Cointius citatus indicare Patres concilii Arelatensis, post quinquennium celebrati, additamentum illud, *Filioque*, constanter a Francis in Symbolo retentum fuisse, quia hæc de Spiritu sancti processione confessionem ediderunt: *Spiritum vero sanctum nec creatum, nec genitum, sed procedentem ex Patre et Filio profitemur*; ait præterea illud eis a Clodovei M. temporibus traditum. At si hoc ultimum verum esset, in Actis collationis tacitum non fuisset, et primum ad rem non facit, cum questio tantum esset, an illud additamentum in missa cantandum. A. PAG.

gudio ait : *Cum venerit Paracletus Spiritus veritatis, qui a Patre procedit* (Joan. xv). Ubi suum esse Spiritum docuit, quia ipse est veritas, et Patris, a quo cum dixit procedere. Quod Spiritum sanctum dedit Pater apostolis, in Epistola ad Corinthios secunda scriptum est; ait enim inter cætera : *Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus, et qui signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris* (II Cor. i). Item in Epistola ad Thessalonicenses prima : *Non enim vocavit, ait, nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum; qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis* (I Thess. iv). Et quod eandem Spiritum sanctum dedit et Filius, in Epistola Joannis scriptum est : *In hoc intelligimus quoniam in eo manebimus, et ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis* (I Joan. iv). Quod Spiritum sanctum effudit Pater in discipulos in Epistola ad Titam scriptum est : *Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri, non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum* (Tit. iii). Quod et eundem Spiritum sanctum effudit Filius, in Actibus scribitur apostolorum; aiunt enim apostoli inter cætera : *Hunc Jesum resuscitavit Deus, cæj nos omnes testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, et promissione Spiritus accepta a Patre effudit hunc quem vos videtis et auditis* (Act. ii). Item quod una sit a Patre et Filio Spiritus sancti effusio Joele testante didicimus; ait enim vox Patris simul et Filii : *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri, et filia vestra: senes vestri somnia somniant, et juvenes vestri visiones videbunt; sed et super servos meos, et super ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo, et dabo prodigia in cælo et in terra* (Joel. ii). Quod Spiritus sanctus os sit Patris in psalmo trigesimo secundo legitur : *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritus oris ejus omnis virtus eorum* (Psal. xxxii). Et quod os sit Filii, in Isaia scriptum est; ait enim idem propheta de Filio : *Percutiet terram virga oris sui, et Spiritu labiorum suorum interficiet impium* (Isai. xi). Cui sententiæ concordans Paulus in Epistola ad Thessalonicenses ait : *Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet Spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui* (I Thess. ii). Quod Spiritus a Patre procedat, ipse Dominus testatur dicens : *Spiritus qui a Patre procedit, ille me clarificabit* (Joan. xv); et cætera talia plura in Evangeliiis inveniuntur testimonia. Et quod idem Spiritus procedat a Filio, liber Job ore Domibico sacratus testis est, ubi hæc inter cætera ait : *Et audite auditionem in terrore vocis ejus, et sonum de ore illius procedentem* (Job xxxvii). Hoc in loco os Patris Filius est intelligendus. Sonus vero de ore illius procedens Spiritus sanctus, qui a Filio procedens cum sonitu super apostolos in igne descen-

dens apparuit, sicut apostolorum testantur Actus, ubi scribitur : *Dum compleverentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco; et factus est repente de cælo sonus tanquam advenientis Spiritus validissimi, et replevit talem domum ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto* (Act. ii). Beatus autem Gregorius hunc supradictum libri Job versiculum exponens, inter cætera sic ait : *Potest autem per os Dei unigenitus Filius designari; per sonum vero oris potest ejusdem Spiritus sanctus designari. Sonus igitur de ore Domini procedit, cum consubstantialis ejus Spiritus ad nos per Filium veniens surditatem nostræ insensibilitatis sumpsit. De hac igitur ipsa processione, qua Spiritus sanctus a Filio procedit sicut procedit a Patre, beatus Athanasius in libro quem scripsit contra Arium inter cætera sic ait : Ego credo Filium in Patre, et Patrem in Filio : Spiritum quoque parclitum, qui procedit a Patre, et Filii esse et Patris, quia et a Filio procedit; sicut in Evangelio scriptam est quod per insufflationem suam ceciderit in discipulis suis Spiritum sanctum, dicens : *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittentur eis* (Joan. xx), et cætera. Cyrillus quoque de hac ipsa Spiritus sancti processione contra Nestorium inter cætera sic ait : *Quamvis enim in sua sit substantia Spiritus, et ejus intelligatur in persona proprietatis, juxta id quod Spiritus est, et non Filius, attamen alienus non est ab illo; nam Spiritus appellatus est veritatis, et veritas Christus est. Unde et ab isto similiter sicut et a Deo Patre procedit. Ambrosius inter cætera de Spiritu sancto sic ait : Non enim quasi ex loco mittitur Spiritus, aut quasi ex loco procedit, quando procedit ex Filio. Hieronymus quoque de hac ipsa Spiritus sancti processione in Symboli expositione inter cætera sic ait : Spiritus qui a Patre et Filio procedit, Patri Filioque coæternus et per omnia coæqualis est. Hæc est sancta trinitas, id est, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, una est deitas et potentia, una et essentia, id est, Pater qui genuit, Filiusque genitus, et Spiritus sanctus qui ex Patre Filioque procedit. Hæc tria unus Deus est. Augustinus quoque in expositione fidei catholice inter cætera sic ait : *In illa igitur sancta Trinitate unus est Pater, qui solus de se ipso essentialiter unum genuit Filium; et unus Filius, qui de uno Patre solus est essentialiter natus; et unus Spiritus, qui solus essentialiter de Patre Filioque procedit. Item ipse adversus Maximinum hæreticum : Queris a me, si de substantia Patris est Filius; de substantia Patris est etiam Spiritus sanctus; cur unus Filius, et alius non sit Filius? Ecce respondeo, sive capias, sive non capias. De Patre est Filius; de Patre est Spiritus sanctus, sed ille genitus est, iste procedens; ideo ille Filius est Patris de quo est genitus, iste autem Spiritus utriusque, quoniam de utroque procedit. Et post paululum ipse : Amborum est ergo Spiritus procedendo de Ambro-***

bus. Item ipse in libro de Trinitate inter cætera ait : **A** Cum per Scripturarum sanctarum testimonia docuissem, de utroque procedere Spiritum sanctum : Si ergo, inquam, et de Patre, et de Filio procedit Spiritus sanctus, cur Filius dixit : *De Patre procedit* (Joan. vii)? Cur putas, nisi quemadmodum solet ad eum referre et quod ipsius est, de quo ipse est? Unde illud est quod ait : *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me*. Si igitur hic intelligitur ejus doctrina, quam tamen dixit non esse suam, sed Patris, quanto magis illic intelligendus est et de ipso procedere Spiritus sanctus ubi sic ait : *De Patre procedit*, ut non diceret, de me non procedit? A quo autem habet Filius ut sit Deus; si [*Fortè*, est] enim de Deo Deus, ab illo habet utique, ut etiam de illo procedat Spiritus sanctus; ac per hoc Spiritus sanctus ut etiam de illo procedat sicut procedit de Patre, ab ipso habet Patre. Item ipse Spiritus sanctus. Spiritus vero sanctus nondum de Patre procedit in Filium, et de Filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul de utroque procedit; quamvis hoc Filio Pater dederit, ut quemadmodum de se, ita quoque de illo procedat. Hæc a nobis summo opitulante opifice de Spiritus sancti processione multiplicia sanctarum Scripturarum aggregata sunt testimonia, ut divinorum librorum sententiis victus, multorumque orthodoxorum nube testium pressus veritati non valeat resistere inimicus; sed potius sententiis catholicis veridicisque suavis testimoniis, revertatur ad tutissimum ecclesiæ sinum, ut pariter catholico educatus in gremio, quandoque æternum cum filiis mereatur accipere regnum.

a EPISTOLA XX.

b AD NICEPHORUM IMP. CONSTANTINOP.

Gaudium suum significat de iterata legatione pro constituenda pace inter utrumque imperium.

(Anno 810.)

(Ex Froben. Opp. beati Alcuini.)

Cum in omni humanæ actionis initio Domini sit auxilium invocandum, maxime in hoc, quod modo inter nos, Deo mediante, agitur, negotio, Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi omni modo sunt imploranda suffragia, ut qui nomine illius signati sumus, et in dispensatione passionis ejus ab æterno mortis periculo nos redemptos esse confidimus, ea que ipso inspirante inchoamus, ad honestum et utilem perfectionis terminum perducere mereamur. In cujus nomine atque honore legatum fraternitatis tuæ, quem ad bonæ recordationis filium nostrum Pippinum regem misistis, c Arsatum scilicet gloriosum spata-

a *Epistola*. Hæc epistola inter Alcuinianas apud Quercetanum 111 est, apud Canisium nona, missa, prout contextus habet, ad Pippinum Italiæ regem ipso anno quo is vivere desiit, nempe a. 810. Immerito igitur epistolæ Alcuini diu ante defuncti inserta.

b *Ad Nicephorum*. Logothetam, qui anno 802, dejecta Irene imperatrice, imperium Constantinopolitanum occupavit. (Ex *Chronographia Theophania, et aliis, apud Pagium, ad h. a., num. 2.*)

c *Arsatum*. Arsasium, Arsaphium vocant annalistæ illius temporis, ad annum 811.

tum, ad nos cum verbis et litteris.... tua benigne atque honorifice suscepimus. Et quamvis ad nos missus non fuisset, veluti ad nos missum adhibita diligenti cura et audivimus, et cum eo de his, quæ detulit, quia prudentem animadvertimus, colloquutionem habuimus. Nec immerito, cum tanta esset non tantum in litteris quas attulit, sed etiam in verbis, quæ ex ore illius nostris auribus insonuerunt, optatæ ac semper optandæ pacis copia, ut valde nobis et quibuscunque Deum amantibus hujuscemodi legatio placere potuisset; quæ utique tanto fuit charitatis ac pacis favo respersa, ut in palato cordis cujusque fidelis veram possent sapere dulcedinem, possetque judicari penitus insipiens, cui talia videntur insipida. Propter quod, postquam illum in fines regni nostri pervenisse comperimus, veluti præcii optimæ ac Deo complacidæ legationis ejus, temperare nequivimus, opportune cum ad nostram præsentiam venire fecimus, maxime tamen quod is, ad quem illum missum esse constabat, dilectus filius noster d Pippinus rex jam rebus humanis excesserat, neque nos illum cum infecto negotio tanto, ad quod perficiendum directus erat, vacuum reverti pati potuimus.

Et non solum propter hoc, sed etiam quod ex tempore, quo primo imperii tui anno o Michaellem metropolitanum et populum, assiduam [Pouq., et Petrum Assiduam] abbatem, Calistumque gloriosum candidatum ad constituendam nobiscum pacem et fœderanda atque adunanda hæc duo in Christi charitate, longæva tua misit dilectio, veluti in specula positi longa fuimus expectatione suspensi, præstantes sive per legatum. sive per epistolam, quando meritorum scriptis nostris amabilia fraternitatis tuæ responsa suscipere. Jamque, ut se habet humanæ mentis infirmitas, prope desperatio cordi nostro incipiebat obhorri. Sed fidentes sperabamus in eo, qui nunquam deserit sperantes in se, quod secundum Apostolum labor noster in ipso vacuus et inanis esse non deberet, ac desiderium nostrum, quod, ut confidimus, ipsius inspiratione concipimus, secundum divitiis misericordiæ suæ complere, et quandoque ad effectum perducere deberet.

Idcirco audito adventu memorati legati dilectionis tuæ, Arsatii gloriosi spatarii, magnopere gavisus sumus, confidentes, nos de rebus incertis ad optatam certitudinem perventuros, et de his quæ prædictis missis tuis ad te descenda dedimus responsum esse recepturos. Et revera ita factum est. Scnsimus enim ex parte mea, quod desiderabamus ad completionem votorum nostrorum, divini favorem auxilii et in ver-

d *Pippinus rex jam rebus humanis excesserat*. Anno 810 viii Idus Julii, ut annalistæ concorditer testantur.

e *Michaellem*. Aliter nomina legatorum recensent Annales Tiliiani, Loiseliani, Mettenses et alii. « Missi sunt, inquit, Michael episcopus. Petrus abbas et Calistus candidatus.. » Mettenses vero perperam duos faciunt Calistum et Candidatum. Calistus enim candidatus appellatur ob dignitatem, quam gerebat, de qua plura videas, si lubet, apud Canisium, in notis ad hæc epistolam.

bis ac litteris, quæ per legationem memorati legati perlata sunt, quamvis ad filium nostrum scripta et directa essent, non minimam nos desideratæ responsionis accepisse portionem.

Proinde omnipotenti Deo non quales debuimus, sed quales potuimus gratias agimus (*Al.*, egimus), quod cordi dilectionis tuæ, quam quæsiuimus ac desiderabilem pacis voluntatem inspirare dignatus est, orantes, secundum Apostolum, ut Deus, qui vobis in hæc pace velle tribuit, ipse perficere tribuisset. Propter quod nihil morantes, sed omni cunctatione ac dubitatione penitus abjecta, ^a legatos nostros præparauimus ad tuam amabilem fraternitatem dirigendos.

b EPISTOLA XXI.

c AD MICHAEM IMPERATOREM.

De pace inter utrumque imperium firmanda.

(Anno 811.)

(Ex Froben. Opp. beati Alcuini.)

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Carolus, divina largiente gratia, imperator et Augustus, idemque rex Francorum et Langobardorum, dilecto et honorabili fratri Michaeli glorioso imperatori et Augusto, æternam in Domino nostro Jesu Christo salutem.

Benedicimus Dominum Jesum Christum verum Deum nostrum, et gratias illi, juxta virium possibilitatem et intelligentiæ nostræ quantitatem, ex toto corde referimus, qui nos ineffabili dono benignitatis suæ in tantum diuites efficere dignatus est, ut in diebus nostris diu quæsitam, et semper desideratam pacem inter Orientale atque Occidentale imperium stabilire, et Ecclesiam suam catholicam sanctam et immaculatam, quæ toto orbe diffusa est, juxta quotidianas ipsius postulationes sicut semper regere ac protegere, ita etiam nunc idem in nostro tempore adunare atque pacificare dignatus est. Quod adeo [*F.*, ideo] tanquam peractum dicimus, quia quid de hoc ex nostra parte faciendum fuit, fecimus; vosque similiter de vestra parte facere velle non dubitamus, fiduciam habentes in illo qui hoc opus,

^a *Legatos nostros præparauimus, etc.* Hos absoluto ac dimisso Arsatio spalaro an. sequenti 811 Carolus Cœsar antiochiam misit pacis confirmandæ gratia, nempe Haidonem, seu Hattonem, episcopum Basileensem, et Hugonem comitem Turonensem et Ajonem Langobardorum de Foro-Julii (*Annales varii*). Hermanus Contractus meminit Hodoeporici hujus legationis ab Hattonem scripti, quod vel periit, vel etiamnum alicubi delitescit.

^b *Epistola.* Hanc epistolam in acceptis ferimus industriæ viri præclarissimi D. Brequigny, quam is simul cum illis eruit e Codice ms. bibl. Harleianæ, et nunc primo in lucem prodijt.

^c *Ad Michaelem imp.* Is anno 811 occiso in Bulgaria Nicephoro, a senatu et militaribus ordinibus imperator salutatur, ut refert Theophanes ad annum secundum Alex. 804, qui cum anno 811 æræ nostræ concordat, apud Pagium, ad hunc annum.

^d *Legatos nostros, etc.* Legati, quos Carolus imp. anno 811 ad Nicephorum miserat, et quorum nomina in not. ^a supra dedimus, primum post obitum Nicephori Constantinopoli appulerunt; illud

quod in manibus habemus, id est, pacem fieri præcepit, quia fidelis et verax est, et omni bene operanti cooperatori existit; qui etiam a nobis bene inchoata ad perfectionem, ut confidimus, deducturus est.

Hujus perfectionis desiderio accensi præsentem ^d legatos nostros Amalharium venerabilem Treuerum episcopum, et Petrum religiosum abbatem venerabilis monasterii sanctorum apostolorum ad tuæ dilectæ fraternitatis gloriosam præsentiam direximus, ut juxta quod fideles legati dilectæ fraternitatis tuæ Michael venerabilis metropolita, et Arsadius ac Theognastus gloriosi protospatharii nobiscum fecerunt, suscipiendo a nobis pacti conscriptionem, tam nostra propria, quam et sacerdotum et procerum nostrorum subscriptione firmatam; ita et memorati legati nostri fœderis conscriptionem tuam et sacerdotum, patriciorumque ac procerum tuorum subscriptionibus roboratam, a sacrosancto altari tuæ manus porrectione suscipiant, et, Deo iter illorum prosperante, ad nos deferant, quia et ratio postulabat, et talis fuit nostra et legatorum tuorum convenientia, ut post porrectionem illorum, cum primum opportunum navigandi tempus adveniret, legatos nostros ad tuæ dilectæ fraternitatis gloriosam præsentiam mitteremus, qui supradictam pacti sui fœderis conscriptionem, te dante, susciperent, et nobis afferrent.

Quapropter rogamus dilectam et gloriosam fraternitatem tuam, ut si tibi illa, quam nos fecimus et tibi misimus, pacti descriptio placuerit, similem illi ^c Græcis litteris conscriptam, et eo modo quo superius diximus roboratam, missis nostris memoratis dare digneris, eosque, postquam ad te venerint, et a te, sicut in tua charitate est, ficiamus [*Leg. confidimus*] benigne suscepti fuerint, absque non necessaria dilatione absolvere jubeas, ut de illorum reditu, et de tuæ dilectæ fraternitatis rescripto, Domino opitulante, gaudeamus, et tibi largitor omnium bonorum Deus digna recompensatione restituat, quod pacis, quam ille suos inter se habere præcepit, amator et confirmator esse certasti. Bene vale!

ergo Michael imperator interea ad solium erectus, suscepit et absolvit, ut loquitur Eginhardus, in *Annal.*, ad annum 812. Pulchre concordat narratio ejusdem Eginhardi cum hisce Caroli M. litteris, quam huc ad facti hujus evidentiam majorem transcribere libet: « Michael, inquit, factus imperator legatos domini imperatoris Caroli, qui ad Nicephorum missi fuerunt, et Constantinopoli suscepit et absolvit; cum quibus et legatos suos direxit, Michaelem scilicet episcopum, et Arsaphium atque Theognostum protospatharios, et per eos pacem a Nicephoro incipiam confirmavit. Nam Aquisgrani, ubi ad imperatorem venerunt, scriptum pacti ab eo in ecclesia suscipientes more suo, id est, Græca lingua laudes ei cixerunt. Anno 813 imperator Aquisgrani hiemavit, et incipiente verna temperie (hoc enim tempus tanquam navigationi opportunum se expectare velle imperator in hac epistola significabat) Amalharium Treuerensem episcopum et Petrum abbatem monasterii Nonantulas, propter pacem cum Michael imp. confirmandam Constantinopolum misit. »

EPISTOLA a XXII.

AD ODILBERTUM ARCHIEPISCOPUM.

(Anno 811.)

(Ex Mabill. Analect. Vet.)

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Carolus serenissimus Augustus a Domino coronatus, magnus, pœcificus imperator, gubernans imperium quidem, et misericordia Dei rex Francorum et Longobardorum, Odilberto archiepiscopo, in Domino salutem.

Sæpius tecum, imo et cum cæteris collegis tuis, familiare colloquium de utilitate sanctæ Dei Ecclesiæ habere voluissimus, si absque molestia corporali id efficere potuisses. Sed quamvis sanctitatem tuam in divinis rebus tota intentione vigilare non ignoremus, omittere tamen non possumus, quin tuam devotionem sancto incitante Spiritu nostris apicibus compellamus, atque commoneamus, ut magis ac magis in sancta Dei Ecclesia studiose ac vigilantia cura laborare studeas in prædicatione sancta et doctrina salutari: quatenus per tuam devotissimam solertiam verbum vitæ æternæ crescat et currat, et multiplicet numerus populi Christiani in laudem et gloriam Salvatoris nostri Dei. Nosse itaque per tua scripta aut per teipsur. volumus, qualiter et tu et suffraganei tui doceatis et instruatis sacerdotes Dei et plebem vobis commissam de baptismo sacramento, id est cur primo infans catechumenus efficitur, vel quid sit catechumenus: deinde per ordinem omnia quæ aguntur. De scrutinio, quid sit scrutinium. De Symbolo, quæ sit ejus interpretatio secundum Latinos. De credulitate, quomodo credendum sit in Dominum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus, et in Spiritum sanctum; sanctam Ecclesiam catholicam, et cætera quæ sequuntur in eodem Symbolo. De abrenuntiatione Satanæ et omnibus operibus ejus et pompis. Quid sit abrenuntiatio, et quæ opera ejus diaboli et pompæ. Cur insufflatur et cur exorcizatur. Cur catechumenus accipit salem. Quare tangantur nares, pectus ungatur oleo; cur scapulæ signantur, et quare pectus et scapulæ lavantur. Cur albis induitur vestimentis; cur sacro chrismate caput perungitur; et mystico tegitur velamine, et cur corpore et sanguine dominico confirmatur. Hæc omnia subtili indagine per scripta nobis, sicut dixi-

^a Hæc epistola Odilberto Mediolanensi archiepiscopo inscripta, ex Mettensi Codice eruta per religiosum virum Placidum Beuvillonium congregationis sancti Vitoni, exemplum est litterarum encyclicarum quas Carolus Magnus universis episcopis imperio suo subjectis direxit, ut quid de baptismo ejusque ritibus ac cæremoniis sentirent, eorum scriptis certior efficeretur. Hinc est quod Magnus Senonum archiepiscopus his litteris pulsatus, Theodulfum Aurelianensem antistitem impulit ad scribendum librum *de ordine baptismi*, quem librum Theodulfus eidem Magno dedicavit. Eodem spectat Alcuini epistola seu liber de Cæremoniis baptismi Carolo gloriosissimo et excellentissimo Augusto nuncupatus, cujus hoc exordium: *Domine mi Christianissime imperator, misistis ad servulum vestrum inquisitiones secundum vestram misericordiam de sacro baptismate per ordinem interrogantes,* etc, quæ apprime superiori epistolæ respondent. Sirmundus in notis ad Theodulfi librum

A mus, nuntiare satage; et si ita teneas et prædices, aut si in hoc quod prædicas te ipsum custodias. Bene vale, et ora pro nobis.

EPISTOLA XXIII.

AD ATHILARDUM [ÆDILHARDUM] ARCHIEPISCOPUM ET CEOLVULFUM.

Illis quosdam exules commendat.

(Ex Miræo, Opera diplomatica.)

Carolus gratia Dei rex Francorum et Langobardorum ac patricius Romanorum, Athilardo archiepiscopo [Cantuariensi] et Ceolvulfo coepiscopo illius, æternæ beatitudinis salutem.

Nullatenus vestram terræ longinquitatem vel procellosi maris latitudinem fœderatæ in Christo amicitia jura disrumpere fas arbitramur. Sed quanto longiore spatio humana dividitur conversatio, tanto probatiore fide pietatis pactum servari debet, quia sæpe in præsentia timor vel erubescencia in facie foras ostendit quod homo intus in corde non retinet. Igitur sancta fides in absentia laudabilis existat, et in præsentia venerabilis consistit. Unde et in ejus fiducia, quam pia olim allocutione præsentis pepigimus, hos miseros patriæ suæ exules vestræ direximus pietati, deprecantes ut pro eis intercedere dignemini apud fratrem meum charissimum Offanum regem, quatenus pacifice et absque alicujus injustitiæ oppressione in sua liceat conversare patria, et cui libet deservire. Nam dominus illorum Umbringsstan diem obiit; qui, ut nobis visum fuit, fidelis suo fuisset domino, si in patria licuisset perseverare. Sed ut mortis evaderet periculum, ut dicere solebat, fugit ad nos, semper paratus se ab omni purgare infidelitate. Quem propter reconciliationem, non propter inimicitias, aliquantisper retinimus apud nos. His vero contribulibus suis si pacem precari valeatis, remaneant in patria: sin vero durius de ilis frater meus respondeat, illos ad nos remittite illæsos. Melius est peregrinari, quam perire: in aliena servire patria, quam in sua mori. Confido de bonitate fratris mei, si obnixè pro illis intercedatis, ut Lenigne suscipiat eos pro nostro amore, vel magis pro Christi charitate, qui dixit: *Dimittite, et dimittetur vobis* (Luc. vi, 37). Intercedentem pro nobis vestram sancti atem divina pietas incolumem custodiat in æternum.

^D superius laudatum duo potissimum observat, unum, ex quatuor hujus libri exemplaribus, quæ in manus ipsius venerant, tria esse quæ ad Magnum episcopum missum doceant librum, *Viridunense*, *Divionense* et *Vaticanum*: at quartum *Corbeienense* pro Magno Joannem habere, sed mendose, uti opinatur. Verum pace optimi viri existimo nullum esse mendum. Nam cum epistola Caroli universis Galliæ episcopis transmissa fuerit, non mirum si ex variis ejus exemplis, unum Magno Senonensi, alterum Joanni Arelatensi archiepiscopis inscripta sint. Alterum est, librum de sacro Baptismate ad Carolum, qui liber existat inter Alcuini Opera, falsa conjectura, quod titulo careret, Alcuino ascriptum fuisse, cum auctor revera sit Amalarius episcopus Trevirensis, inquit Sirmundus, quod ex codice Petaviano se didicisse ait. Certe quæ sub ejus libri finem leguntur, episcopo recte, non vero Alcuino, conveniunt.

EPISTOLA XXIV.

AD FULRADUM ABBATEM ALTAHENSEM.

Illi præcipit ut cum hominibus bene armatis in loco qui dicitur Starasfurt compareat.

(Ex Wraeo, Opera diplomatica.)

Carolus, serenissimus Angustus, a Deo coronatus, magnus, pacificus, imperator, qui et per misericordiam Dei rex Francorum et Langobardorum, Fulrado abbati.

Notum sit tibi quia placitum nostrum generale anno præsentis conductum habemus infra Saxoniam in orientali parte super fluvium Rota in loco qui dicitur Starasfurt. Quapropter præcipimus tibi ut pleniter cum hominibus bene armatis ac præparatis ad prædictum locum venire debeas xii Kal. Jul. quod est septem diebus ante missam sancti Joannis Baptistæ. Ita vero præparatus cum hominibus tuis ad prædictum locum venies, ut inde, in quamcunque partem nostra fuerit jussio, exercitaliter ire possis, id est, cum armis atque utensilibus, nec non et cætero instrumento bellico, in victualibus et vestimentis, ita ut unusquisque cabellarius habeat scutum et lanceam et spatam et semispatham, arcum

A et pharetras cum sagittis, et in carris vestris utensilia diversi generis, id est, cuniadas, et dotaturias, taratros, ascias, fossorios, palas ferreas, et cætera utensilia, quæ in hostem sunt necessaria. Utensilia vero ciborum in carris de illo placito, in futurum ad tres menses, arma et vestimenta ad dimidium annum. Et hoc omnino præcipimus ut observare faciatis, ut cum bona pace pergatis ad locum prædictum, per quamcunque partem regni nostri itineris vestri recitudo vos ire fecerit, hoc est, ut præter herbam et ligna et aquam nihil de cæteris rebus tangere præsumatis, et uniuscujusque vestri homines una cum carris et caballariis suis vadant, et semper cum eis sint usque ad locum prædictum, qualiter [quatenus] absentia Domini locum non det nominibus ejus mala faciendi. Bons vero tua, quæ ad placitum nostrum nobis præsentare debes, nobis mense Maio transmittite ad locum ubicunque tunc fuerimus: si forte recitudo itineris tui ita se comparet, ut nobis per te ipsum in protectione tua ea præsentare possis, hoc magis optamus. Vide ut nullam negligentiam exinde habeas, siquidem gratiam nostram velis habere.

* Hanc epistolam edidit Bernardus Pezsius tom. V Anecd. part. 1, pag. 75, ex codice Althensi cura Hermannii abbatis circa an. 1260 scrip.o.

APPENDIX AD EPISTOLAS B. CAROLI MAGNI,

I.

AD CAROLUM MAGNUM

ODILBERTI ARCHIEPISCOPI RESPONSIO.

(Ex Mabill. Vet. An.lect.)

Domino Christianissimo et a Deo conservato Carolo, invictissimo atque piissimo imperatori, Odilbertus servus servorum Dei, sanctæ vestræ Mediolanensis Ecclesiæ archiepiscopus et orator vester, perennem in Christo Domino salutem.

Igitur immensæ omnipotentis Dei nostri misericordie sine intermissione omnibus nobis peragenda sunt gratiæ, quæ vos in tam sublimissimam dignitatem collocavit in perii: simulque provolutis genibus omnes ejusdem Redemptoris nostri supplicamus clementiam, ut vitam vestram atque incolunitatem per multorum annorum curricula ad profectum omnium ecclesiarum Dei, sive et fidelium populorum vobis a Deo commissorum conservare dignetur, quia in vestra tranquillitate salutem nostrorum omnium adesse cognoscimus atque tenemus, qui vos sollicitudinem habentes orthodoxæ fidei magis præ cæteris omnibus, qui ante vos Christiani imperatores in universo mundo fuerunt devotione quique et divino zelo commoti, id est Constantinus, Theodosius Major, Martianus, et Justinianus. Hi omnes, ut Christianum populum ab omni erroris macula liberarent divinitus inspirati, quæ Domini sacerdotes diffiniebant, illa tantum principalis auctoritas confirmabat. Quorum vos meritis et scientia præcellentes, David sanctum imitantes, qui se pro populi salute in typo nostri exhibuit Redemptoris, eujus vos strenuus cultor pro credulitate rectæ fidei divino amore accensi de Domino nostro Jesu Christo Dei omnipotentis Filio per omnia et super omnia, qui cum sit splendor gloriæ et imago substantiæ ejus et candor lucis æternæ, propter univiam charitatem qua dilexit nos, semetipsum exinanivit, et juxta apostolicam auctoritatem

vel cætera quæ sequuntur, exhibuit sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam: cujus ablucens peccati contagium, pretioso sanguine suo redemptioni nostræ tribuens sacramenta, et peractum mysterium post ascensionem suam, qua ad Patrem ascendit, apostolica traditione nos confirmat, quam fidei integritatem universis gentibus apostoli prædicaverunt, ut nullis ventorum flatibus et ictibus adversantium conquassetur Ecclesia Christi, sed in vero atque perpetuo lumine permanendo constabilia persistat. Sic et nos confirmati sanctorum Patrum spiritualibus instrumentis, et corroborati inviolata fide et illibata, de credulitate Patris et Filii et Spiritus sancti rectam fidem credimus atque tenemus.

¶ Sed quid religioso convenit principi, ut super omnes polleat adversos, nisi de bonis sit scumper sollicitus libenter operibus? quod vestra sincera pietas summo amplectitur studio, ut neque in qualibet parte Ecclesia Dei vulnerum maculis torpeat, aut in ea sanies ignorantie crescendo ebulliat: sed quod magis vestris felicissimis temporibus sacerdotum Dei corda accensa ad sollicitudinem evigilando vera et recta custodia perseverent, et vos pro tanti vestri laboris certamine æterna præmia a Domino consequi valeatis. Sed ne aliquem nostrum existimemus, qui verbis eloqui atque cogitatione capere possit, ut patet se omnia mysteria cœlestia liquido comprehensa tenere. Suscipientes nos itaque epistolam a pietate vestri imperii nobis emissam, qua perlecta redolentiam sensuum nectaris suavissimi nimio fragrante odore, multimodas Deo nostro gratias referentes, qui in corda vestra inspirare dignatus est pro statu Ecclesiæ suæ: quod a clementia vestra communiti, rationem veræ fidei, et quæque per ordinem gerimus atque docemus, a nobis cognoscere debeatis. Itaque etsi ad id quod dominatio vestra flagitat plenius a nobis ipsis nequimus responsa proponi, oportet tamen ut quanto pauperiores nos cognoscimus esse in nostris responsis, tanto magis in Scripturis sanctis

ronvenit fieri devotiores : ut qui propriis sermonibus A
 minores sumus in dicendo, sanctorum quoque testi-
 moniis accrescere valeamus, et de eruditissimorum
 labore, qui nihil in Scripturis divinis obscurum reli-
 querunt vel clausum quod ad veram non perducerent
 claritatem, et Davidicam clavem acceperunt ut aper-
 tirent nobis, etiam tribuendo proficerent in salutem,
 et labor sanctorum nos inertes securiores et paratos
 faceret ad danda responsa. Hæc nos vero non per
 prolixitatem verborum scribendi compendiose tenta-
 vimus, sed valde subjecti per humilitatem veram pîa-
 tati vestræ constringentes breviter perscrupimus,
 currentes per sanctorum Patrum exempla ad signi-
 ficandum dignissimæ presentiæ [*Fortè, prudentiæ*]
 vestræ, quæ velut mirificis floribus ex nimio rutilat
 ornata fragranti odore, auri ac pretiosarum devincens
 gemmarum, crescente vobiscum late et sapientia, et
 adesse semper tenemus : a quo veluti vivo fonte, et
 dulcedine nimia profluente, mellis et butyri emanante
 longe lateque decurrens, telluris ariditatem perfu-
 sione sui implet. Unde petimus ut dulcia nobis dona
 magnifici eloquii vestri tribuatis : sed sicut solis rad-
 dii mundum illuminans, ita scientia nostra sanctæ
 vestræ doctrinæ dono circumfusa fulgescat, quia
 quod nobis adipiscendum pro nostra inquisitione la-
 boriosum esse conspiciamus, vos vero plenius dispensa-
 tione Dei, sancto affluente in visceribus vestris Spi-
 ritu, manifestare et aperire sacramenta divina valetis.
 Dominus omnipotens prolixa per tempora gloriam
 imperii vestri incolumen conservare dignetur.
 Amen.

II.

• EPISTOLA CAROLI MAGNI

AD OFFAM REGEM.

Mittit in Britanniam concilium Nicænum II.

Carolus gratia Dei rex Francorum et Longobardo-
 rum ac patricius Romanorum, viro venerando et
 fratri carissimo Offano Merciorum regi salutem, hono-
 rem et amorem.

Cum deceat reges potentes et famosos amicitie
 fœdere convinciri, et mutuis gaudiis ad invicem
 gratulari, ut in vinculo charitatis Christus in omni-
 bus et ab omnibus glorificetur : vestræ serenitati
 hoc eulogium duximus destinandum. Cum nobilissi-
 mam Longobardorum civitatem cum suis civibus
 omnibus nostro dominatui subjugaverimus, et Ita-
 liam totam nostro imperio feliciter subjugaverimus,
 Christi adjutorio (cui famulari desideramus) rex
 Desiderius Longobardorum, ducesque Saxonie,
 quos nostris nutibus inclinavimus, Withimundus et
 Albion, cum fere omnibus incolis Saxonie, baptismi
 susceperunt sacramentum, Domino Jesu Christo de
 cætero famulaturi. Hoc igitur salubri mandato, ego
 Carolus regum Christianorum Orientalium potentis-
 simus, vos, o Offane regum Occidentalium Christia-
 norum potentissime, cupio lætificare et te in dile-
 ctione speciali amplecti sincerius.

• Hæc epistola inter spuria reputatur. Edita est
 a Spelmanno in tom. I Concil. Angliæ, pag. 305, ac
 licet eam retulerit ad an. 792, in pagina tamen se-
 quenti recte adnotavit eam videri datam an. 774
 quo Longobardi et Saxonæ a Carolo devicti sunt, ut
 legitur in vetustis annalibus. Corrigenda igitur est
 inscriptio quæ exstat in tom. VII Concil., ubi ita
 legitur : *Epistola Caroli Magni regis ad eundem.*
Mittit in Britanniam concilium Nicænum secundum.
 Nulla enim isthic mentio concilii Nicæni, neque con-

III.

b EPISTOLA

AD CAROLUM MAGNUM IMPERATOREM.

De ritibus baptismi.

(Ex Martene, Thesaurus anecd.)

Hæc est epistola quam ad aures domni imperatori,
 direximus.

Placuit vestræ incomparabili prudentiæ, mi do-
 mine, gloriosissime imperator et princeps populi
 Christiani, a me servorum Dei infimo percuntari de
 sacrosancti baptismatis mysterio, quomodo illud in-
 telligentes, eos doceamus qui nobis commissi esse
 videntur. Unde si quid secundum sensus mei capa-
 citatem sentire.... Qui vero vestræ serenitati respon-
 dere non recusabo, ne crimen inobedientiæ videar
 incurrere, magis optans a vestra imperiali aucto-
 ritate reprehendendo corrigi, quam ab adulatore
 laudando decipi. Legimus quippe, velut nobis ortho-
 doxi fidei catholice cultores scriptum reliquerunt,
 quod infans priusquam salutaris ablutione lava-
 cium suorum purgationem adipiscatur, catechumi-
 nus sit, id est audiens, sive instructus. Audire
 etenim illi convenit dum instruitur, ut unum Deum
 agnoscens colat. Animæ quoque suæ immortalitatem
 et æternam sanctis gloriam; malis vero æterna tor-
 menta pro meritorum qualitate audiens credat, re-
 tribuenda fore. Et Dominus Jesus primo catechumi-
 num fecit, cum luto oculos cæci linivit, ut post
 abluendus mitteretur ad Siloe, hoc est baptismi sa-
 cramentum. Scrutinium est exploratio, qua sæpius
 examinatur utrum post abrenuntiationem Satanæ
 operumque ac pomparum ejus, sacra verba datæ
 fidei menti radicitus teneat infixæ. Exsufflatur etiam
 a catechumino malignus spiritus : ut eo fugato,
 Christo Deo vero pareatur ingressus. Exorcizatur,
 id est, conjurando incerpatur idem malignus spiritus
 per nomen Dei æterni, ut exeat et recedat, dans
 locum Spiritui sancto. Salem vero idcirco illi da-
 mus, ut ejus gustu condimentum sapientiæ percipiat,
 quo ejus putrida et fluxa peccata divino munere
 mudentur. Deinde ei salutaris et apostolici symboli
 traditur fides : ut pote domus a prisco habitatore re-
 licta ejusdem fidei dogmate perornetur ad inhabi-
 tandum Deum. Græcæ etenim symbolum Latine col-
 latio dicitur. Hanc igitur fidei catholice normam
 primitivæ Ecclesiæ ab apostolis traditam, et men-
 tes quam ipsi post ascensionem Domini, dum omnes
 gentes docere baptizantes juberentur, in unum com-
 positi conferendo subtilissimis composuere sermoni-
 bus, catechumini tradimus, instruantes eos secundum
 vividam symboli regulam, ut credant in Deum Pa-
 trem omnipotentem. Intelligentes quod sine ullo initio
 Deus : ita semper et Pater est, et omnipotens est :
 qui solo Verbi imperio cuncta creavit. Et in Jesum
 Christum Filium ejus, id est quo modo in Patre,
 ita et in Filium credendum sciant, qui Jesus, id est
 Salvator, Christus vero a chrismate, id est unctus Spi-
 ritus sancti infusione. Conceptus est de Spiritu sancto :
 natus est ex Maria virgine, id est dono et gratia Dei
 tanta illius humilitas nobis concessa est, ut totum ho-
 minem suscipere dignaretur in utero Virginis, quem
 post passionem glorificatum super caelos in dextra Dei
 Patris collocaret. Hunc quoque Filium tempore illo
 quo Pilatus in Judæa judex erat, passum in veritate

troversie de imaginibus (BALUZIUS, *Capitular.*
tom. II, pag. 1032).

• Hæc epistola cujus fuerit auctoris hactenus re-
 scire non potui : esse tamen alicujus episcopi pro
 certo debet constare. Quippe hoc tempore Carolus
 Magnus imperator inter varias regni sollicitudines,
 res ad religionem spectantes semper habuit præ ocu-
 lis, utque præules ad sanctarum Scripturarum exci-
 taret indagacionem, eis varias de ordine baptismi
 proposuit quæstiones, quibus auctor hujus epistolæ
 et ipse episcopus respondet.

carnis, crucifixum, mortuum et sepultum credant, crucem ipsam in fronte gestantes. Eumque tertia die de sepulcro surrexisse et caelos ascendisse et in dextra Dei Patris, id est in maiestate paternae gloriae secundum iudicariam potestatem sedere, et inde venturum in novissimo die ad iudicandos vivos et mortuos firmiter teneant. Credant et in Spiritum sanctum. Re vera sicut in Patrem et in Filium, ita et in Spiritum sanctum nulli catholico credendum dubitare licet. Sanctam Ecclesiam catholicam scientes, videlicet quod Ecclesiam, non tamen in ecclesiam, quia non Deus, sed domus Dei est credere debeant. Catholicam, id est universalem, Sanctorum communionem, id est credant se teneri posse societate fidei et spei communionem cum his qui hac defuncti sunt fide. Remissionem peccatorum, id est ut pleno affectu credulitatis teneant remissionem in baptismo Christi fieri. Carnis resurrectionem, carnem videlicet quam in hac vita mortalem portamus resurrecturam, esse immortalem intelligentes, credant. Vitam aeternam consecuturos sperent, si haec symboli sacramenta tenentes fideliter custodiant. Catechumino ad renuntiandum, id est funditus abnegandum in primis diabolo, qui est humani generis inimicus, cui fortiter et tota virtute resistere debemus, ejusque contradicere operibus et pompis. Opera diaboli manifesta sunt quae Apostolus opera carnis nominavit. Pompe sunt huius saeculi vanae et mortiferae delectationes cupiditatesque noxiae simul et idolorum servitus. Quibus omnibus abdicatis, tota spes in solum Deum ponenda est. Tanguntur catechumino nares et aures sputo, quia legimus sputum quod de capite Domini processit, gratiam Spiritus sancti designari, ut quandiu halitus naribus trahat, per gratiam Spiritus sancti inde auribus spiritalibus percepta perdurare soleat. Pectus quoque ungitur oleo, ut signo sanctae crucis diabolo claudatur ingressus. Signantur et scapulae, ut undique muniatur, et velut deposito diabolicae servitutis iugo, transeat ad gloriosam filiorum Dei libertatem. Item in pectoris et scapulae unctione intimatur fidei firmitas, et honorum operum perseverantia. Et sic in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, homo qui ad imaginem sanctae Trinitatis conditus est, trina submersione linctus, ad ejusdem renovatur imaginem Trinitatis; et ut qui tertio gradu peccat, id est consensu cecidit in mortem, tertio elevatus de fonte per gratiam resurgat ad vitam. Tunc albis induitur vestimentis propter gaudium scilicet et solemnitatem regenerationis, ac castitatem vitae angelicae et splendoris decorem. Tum sacro chrismate caput perungitur, et mystico tegitur velamine, ut intelligat se diadema regni dignitatemque sacerdotii in mysterio suscepisse baptismi, secundum quod Apostolus, *Vos, inquit, estis genus regium et sacerdotale, offerentes vosmet Domino hostiam sanctam, et Deo placentem.* Corpore autem et sanguine Dominico (a) confirmatur, ut illius capitis membrum fieri possit, qui pro eo passus est et resurrexit. Novissime per impositionem manus a summo sacerdote septiformis gratiae Spiritum accipit, ut roboretur per Spiritum sanctum ad praedicandum aliis, qui fuit in baptismo per gratiam vitae donatus aeternae.

IV.

ANONYMI SCRIPTORIS RESPONSIO

AD CAPITULA ARCHIEPISCOPIS REGNI FRANCORUM MISSA
A CAROLO MAGNO, ANNO CHRISTI DCCCXI.
(Ex Baluzio.)

Haec sunt causae quas dominus imperator Augustus

(a) Id est communicantur, ut constat ex variis antiquis Ritualibus.

A nobis ad utilitatem semper sanctae Ecclesiae per sacram suam mandavit epistolam.

CAP. I. *Quomodo vel qualiter unusquisque Dei sacerdos plebem sibi a Deo commissam insinuat, praedicat atque gubernat.*

RESP. Nos igitur populum nobis commissum juxta nostram exigui intellectus scientiam praedicamus et ammonemus sicut sancti jam nobis Patres per illorum reliquerunt exempla, Augustinus, Cyprianus, Hieronymus, Ambrosius, Gregorius, Ephraim, Cassianus, Cassiodorus, caeterique usque modo verbi Dei praedicatorum. Primum ineffabilem sanctam sacramque Trinitatem credant, fidem dogmaque ejus fideliter intelligant. Et quod debile est in Christi grege cum omni mystico foremus medicamine, et quod sanum est, favente Christi gratia, cum omni lactea doctrina apostolica cupimus custodire. Et pro hoc hic plus non loquimur, ne sanctam prolixus offendant synodus sermo.

CAP. II. *De omni sancti mysterio baptismatis quo [si] ordine debemus celebramus.*

RESP. Baptismum Graece, Latine tinctio dicitur. Et ob hoc tinctio nominatur quia ibi homo Adae de peccato fuscatur. Et haec sunt sanctae Ecclesiae sacramenta, baptismum, chrisma, corpus et sanguis Christi. Et ideo sacramenta dicuntur, quamvis corporaliter acta sint, [quia] aliquid divinitus significant. Et baptismi mysterium non aliter est nisi sub Trinitatis designatione Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Sicut enim in tribus testibus omne verbum, ita hoc sacramentum ternarius firmat numerus. Et propterea infans ter mergitur in sacro fonte ut sepulturam triduanam Christi trina demersio mystice designaret. Et ab aquis elevatio Christi resurgentis instar est de sepulcro. Et propterea hoc sacratissimum non celebratur mysterium nisi in Pascha et Pentecosten, id est, in veneratione resurrectionis Salvatoris et descenditis super apostolos Spiritus sancti. Et inde post lavacrum unguento linitur regio, hoc est chrismate. Chrisma enim Graece, unctio Latine dicitur, ex cuius nomine Christus nominatur. Inde Christiani. Nam sicut ex baptismo remissio peccatorum largitur, ita per unctionem sanctificationis sancti Spiritus adhibet: quia hoc antiqua tribuit auctoritas ut de chrismate reges et sacerdotes ungerentur ex quo Aaron a Moyse unctus est.

CAP. III. *Cur catechumenus fit, et cujus linguae, et quid interpretatur.*

RESP. Catechumenus Graece, auditor Latine dicitur. Et ab hoc auditor nominatur dum de gentilitate per Dei ministrationem Verbi in corpus unitur Ecclesiae. Et gentilis dicitur quasi ita genitus, nec tunc illa est imbutus doctrina. Propterea in sanctae matris Ecclesiae gremio catechumenus aliter agit. Audiat ac discat antequam ad sacrum accedat fontem mysticae Christianae religionis sacramenta. Et tunc dicitur fidem sanctae Trinitatis et symbolum et caetera quae Christiani admonet catholica lex.

IV. CAP. *De scrutinio ecclesiastico, cur scrutinium fit, et quo tempore, et quid est scrutinium.*

RESP. Scrutinium a scrutando dicitur, quia tunc scrutandi sunt catechumeni si rectam jam noviter fidem symboli eis traditi firmiter teneant.

Desunt hic plurima.